

Läroplan i allmänna ämnen med anpassade mål

Läroplanen godkänd av styrelsen för Ålands gymnasium

xx.02.2017

Innehåll

1. INLEDNING	3
2. GEMENSAMMA EXAMENSDELAR	4
2.1 Kunnande i kommunikation och interaktion	4
2.1.1 Svenska	4
2.1.1 Anpassade mål för Svenska 1, 2, 3, 4, 5	8
2.1.1.1 Anpassade mål för Kännedom om olika kulturer (1 kp)	13
2.1.2 Svenska som andraspråk	14
2.1.3 Engelska	16
2.1.3.1 Anpassade mål för Engelska 1 och 2 (2 kp)	18
2.1.3.2 Anpassade mål för Engelska 3 och 4 (2 kp)	21
2.1.3.3 Anpassade mål för Engelska 5 och 6	25
2.1.4 Främmande språk	26
2.1.4.1 Främmande språk, B-språk	26
2.1.4.1.1 Anpassade mål för Främmande språk, B-nivå	28
2.1.4.2 Främmande språk, A2-nivå	29
2.2 Kunnande i matematik och naturvetenskaper	31
2.2.1 Matematik	31
2.2.1.1 Anpassade mål för Matematik 1 – 6 (6 kp)	33
2.2.2 Fysik och kemi	37
2.2.2.1 Anpassade mål kemi och fysik	38
2.2.3 Informations- och kommunikationsteknologi	40
2.2.3.1 Anpassade mål Informations- och kommunikationsteknologi	41
2.3 Kunnande som behövs i samhället och arbetslivet	43
2.3.1 Samhällsfärdigheter	43
2.3.1.1 Anpassade mål för Samhällsfärdigheter 1	46
2.3.2 Mål för kunnandet Samhällsfärdigheter 2 (1 kp)	47
2.3.2.1 Anpassade mål för Samhällsfärdigheter 2 (1 kp)	49
2.3.3 Arbetslivsfärdighet	51
2.3.3.1 Anpassade mål för arbetslivsfärdighet	54
2.3.4 Företagsamhet och företagsverksamhet	56
2.3.4.1 Anpassade mål för Företagsamhet och företagande	57
2.4 Socialt och kulturellt kunnande	59
2.4.1 Kännedom om kulturer	59
2.4.1.1 Anpassade mål för Kännedom om kulturer	61
2.4.2 Miljö- och hållbarhetskunnande	62
2.4.2.1 Anpassade mål för Miljö- och hållbarhetskunnande	65

1. INLEDNING

Ålands landskapsregering ska enligt 17 § 3 mom. i LL om gymnasieutbildning (2011:13) fastställa en läroplan för de obligatoriska allmänna ämnen som ingår i den grundläggande yrkesutbildningen. Läroplanen är gemensam för alla utbildningar inom den grundläggande yrkesutbildningen. Detta är ett utdrag ur den läroplanen där målen för de olika ämnena har anpassats.

GEMENSAMMA EXAMENSDELAR, 35 kp	
Kunnande i kommunikation och interaktion	11 kompetenspoäng
Svenska	5 kp (1 kp från "Socialt och kulturellt kunnande")
Engelska	4 kp (2 kp från "Socialt och kulturellt kunnande")
Främmande språk	2 kp
Kunnande i matematik och naturvetenskaper	9 kompetenspoäng
Matematik	6 kp
Fysik och kemi	2 kp
IKT	1 kp
Kunnande som behövs i samhället och arbetslivet	8 kompetenspoäng
Samhällsfärdighet	1 kp (från "Socialt och kulturellt kunnande")
Arbetslivsfärdighet	1 kp
Företagsamhet och företagsverksamhet	1 kp
Upprätthållande av arbetsförmåga, idrott, motion och hälsokunskap	5 kp
Socialt och kulturellt kunnande	7 kompetenspoäng
Kännedom om kulturer	2 kp
Miljö- och hållbarhetskunnande	1 kp
Svenska, engelska och samhällsfärdighet	4 kp

2. GEMENSAMMA EXAMENSDELAR

De gemensamma examensdelarna som anpassas bedöms enligt följande:

Vitsordsskala:

Berömliga	B3*
Goda	G2*
Nöjaktiga	N1*

2.1 Kunnande i kommunikation och interaktion

Det gemensamma temat för examensdelen ska vara riktgivande för alla delar. Undervisningen och studerandes lärande och kunnande ska inriktas på kommunikativa och interaktiva uppgifter och studerande ska träna sin förmåga att agera i olika situationer.

2.1.1 Svenska

(5 kp samt 1 kp kulturkännedom)

Mål för kunnande

Svenska 1, 2, 3, 4 och 5

(5 kp)

Den studerande

- kan kommunicera och agera i olika interaktionssituationer
- förstår praxisen, det väsentliga innehållet och syftet i fråga om de viktigaste texttyperna som förekommer inom den egna branschen
- kan söka information i olika informationskällor, använda informationen och följa principerna för hur källorna används
- kan i sina studier använda medier och kommunikations- och interaktionsverktyg som finns på webben samt presentera sin yrkeskompetens
- kan göra skriftliga arbeten som gäller den egna branschen
- kan använda sig av läs- och studiestrategier för inläring
- förstår svenska språkets och litteraturens och kulturens betydelse med tanke på branschen och yrket
- kan bedöma och utveckla sina kunskaper

Svenska 1 "Att söka och presentera information" (1 kp) omfattar

Grundläggande kunskap om olika informationskällor, -informationssökning och källkritik. Olika övningar i att söka information och presentera information som kan genomföras som par- eller grupparbete.

Muntlig presentation som beskriver studerandes person, intressen, motivering av yrkesval.

Grundläggande genomgång av elementära skrivregler, indelning i stycken, skiljetecken. Studerande får öva genom att göra en kortare beskrivning av sitt branschområde, möjliga arbetsplatser, lönenivåer m.m.

Presentationsteknik med instruktioner, filmsnuttar. Genomgång och övningar i t.ex. Power Point.

Kroppsspråk, röst och tonfall.

Genomgång och övning i att sammanfatta innehåll i branschanknutna texter. Övningarna görs både skriftligt och muntligt.

Studerande skapar genom att använda filmer och annan information rollspel som visar studerandes färdighet att interagera och kommunicera i en autentisk situation i branschen.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

Svenska 2 "Språkets varianter och debatteknik" (1 kp) omfattar

Fördjupad kunskap om olika informationskällor, informationssökning och källkritik. Grundläggande principer för källhänvisningar och hur man kan använda ordböcker.

Tal- och skriftspråk, dialekter och sociolekter, slang.

Grundläggande kunskap om de nordiska språken. Förståelseövningar. Övningar i att söka information om nordiska språk. Nordisk film (dansk/norsk/isländsk) visas och studerande följer upp med en skriftlig kort beskrivning av upplevda kulturskillnader. Övningen kan också göras i muntlig form.

Studerande utformar en kortfattad skriftlig instruktion om arbetarskydd och ergonomi i branschen.

Debateknik och debatt i grupp kring ett aktuellt tema där studerande får pröva argumentation och diskussion.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande som påvisar strategier för att förbättra svaga sidor.

Svenska 3 "Att förstå och förmedla" (1 kp) omfattar

Textförståelse – olika texter som berör branschen. Studerande gör skriftliga och muntliga sammanfattningar. Studerande presenterar referat av branschinriktade texter och även längre texter som berör branschen sammanfattas och diskuteras.

Olika stilmedel, fackspråk, förkortningar och ordbildning – åskådliggörs med branschanknutna övningar.

T.ex. en Power Point-presentation eller annan form av presentation som presenterar något inom branschen.

Vad är en recension? Filmrecension.

Debatt i grupp kring aktuellt tema. Studerande får uppgift att vara för/emot något aktuellt inom branschen. Studerande skriver en kort debattartikel.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande som påvisar flera strategier för att förbättra svaga sidor.

Svenska 4 "Att möta och påverka" (1 kp) omfattar

Möteteknik. Möteteknikövningar som är branschanpassade (personalmöten, veckomöten, möten med arbetarskyddet etc.). Protokollskrivning efter dokumentmall.

Olika påverkningsmöjligheter. Massmedia, sociala mediers och reklamvärldens påverkningar. Musikens och bildens påverkan. Klädkodens betydelse. Maktstrategier. Studerande övar i rollspel att tolka olika former av kroppsspråk och olika sätt att utöva makt. Studerande presenterar i ord och bild ett reklamavsnitt inom branschen.

Faktauppsats som beskriver arbetsförhållandena på en LIA-plats. Presentation och beskrivning av en LIA-period (ev. inklusive yrkesprov).

Intervjuuppgift som presenteras skriftligt och muntligt.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande som påvisar flera strategier för att förbättra svaga sidor.

Svenska 5 "Ordens och bildens makt" (1 kp) omfattar

Språket som kulturellt uttrycksmedel. En grundläggande beskrivning av prosa, poesi, lyrik och drama som speglar nutiden. Film och bild som uttrycksmedel. Studerande gör en kort sammanfattning av en roman/film som behandlar ett aktuellt område (muntligt eller skriftligt).

Mer djupgående genomgång och övning av informationssökning och källkritisk hantering. Lagstiftning på området genomgås och diskuteras.

Ordens och bildens kraft på sociala medier. Granskning av hur ord används och hur de tas emot. Vad man bör tänka på när man skriver på sociala medier och publicerar bilder på sociala medier.

Jobbansökan och CV.

Genomgång av en jobbintervju. Vad bör man tänka på före en jobbintervju, vilka frågor som brukar ställas, vilket språk bör användas? Studerande övar jobbintervjuer i rollspelsform. Övningen kan introduceras genom att t.ex. se en filmsekvens som presenterar fel/rätt agerande vid jobbintervjuer.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande som påvisar strategier för att utveckla sitt språk och språket som uttrycksmedel.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande i kommunikations- och interaktions-situationer</i>	uttrycker sakligt sina åsikter i samarbets- och gruppsituationer	motiverar mångsidigt sina åsikter och argument i samarbets- och gruppsituationer	motiverar på ett mångsidigt sätt sina åsikter och argument och agerar kundorienterat, flexibelt och övertygande i olika interaktions-situationer

	deltar i diskussioner med egna inlägg	deltar i diskussioner, för diskussionen framåt	deltar aktivt och konstruktivt i diskussioner och tar för sin del ansvar för god atmosfär i gruppen
	håller ett kort anförande genom att använda det språk och den stil som situationen kräver	håller olika anföranden genom att använda den stil och de branschtermerna som situationen kräver	agerar flexibelt i kommunikations-situationer inom den egna branschen och håller olika anföranden på det sätt som krävs i situationen och inom branschen
Förståelse av texter och texttyper	känner till texttyper inom arbetslivet och jämför dem	förstår det huvudsakliga syftet med texter som är väsentliga med tanke på yrkesskickligheten och tolkar texternas innebörd	förstår texters syfte och budskap samt detaljernas innebörd, drar slutsatser och bedömer texters innehåll och uttrycksätt
Informations-sökning	söker i tydliga texter information som är väsentlig med tanke på det egna yrkesområdet	skaffar information som gäller det egna yrkesområdet från olika källor och bedömer även om källorna är tillförlitliga	söker information i olika källor, även i svåra texter, och bedömer kritiskt om källorna är tillförlitliga
	beaktar upphovsrätten, men behöver emellanåt handledning	känner till upphovsrätten både som rättighet och skyldighet och beaktar den bl.a. genom att uppge sina källor	kan hänvisa till källor som använts och vid behov anhålla om rätt att få använda olika källor
Mediekompetens och användning av kommunikation på webben	använder den egna branschens fackpublikationer och medietexter	använder centrala kommunikations-verktyg och kan bedöma medietexter	använder kommunikations-verktyg på ett mångsidigt sätt och bedömer kritiskt medietexter
	använder med handledning olika typer av medier för presentation av sin yrkesskicklighet	presenterar sin yrkeskompetens med hjälp av olika medier	dokumenterar och beskriver sina studier och sitt kunnande med hjälp av olika medier
	kommunicerar i digitala miljöer enligt överenskomna principer	kommunicerar med ett lämpligt språk i digitala miljöer	kommunicerar på ett professionellt sätt i digitala miljöer
Användning av läs- och studiestrategier	gör anteckningar och sammanfattar	gör anteckningar, sammanfattar den information som hen	bedömer på ett realistiskt och konstruktivt sätt sin

	kärnfrågor utifrån det hörda, lästa och sedda	sökt fram och använder källor i sina egna texter	egen läs- och studiestrategi och förbättrar den utifrån respons
Förståelse av modersmålets och litteraturens och kulturens betydelse	är medveten om hur viktigt det är att inom den egna branschen kunna sitt modersmål	förstår modersmålets betydelse inom den egna branschen och i ett flerspråkigt arbetsliv	kan bedöma modersmålets betydelse inom den egna branschen och i ett flerspråkigt arbetsliv, både ur arbetslivets och individens synvinkel
	känner till exempel från litteraturen eller övrig kultur som gäller den egna branschen	vet hur man kan använda litteratur eller kultur i den egna branschen	förstår betydelsen av litteratur och kultur i arbetet inom branschen
Bedömning av de egna kunskaperna	bedömer sina kunskaper i svenska och sin läskunnighet utifrån respons och anger vad som skulle kunna förbättras	bedömer realistiskt sin språkanvändning och läskunnighet och identifierar sina styrkor och utvecklingsbehov	bedömer realistiskt sin språkanvändning och läskunnighet, identifierar sina styrkor och utvecklingsbehov, söker ständigt utveckla sitt kunnande och söker respons för att utvecklas vidare

2.1.1 Anpassade mål för Svenska 1, 2, 3, 4, 5

(5 kp)

Den studerande kan efter handledning

- kommunicera och agera i inövade interaktionssituationer
- förstår det väsentliga innehållet i klarspråkstext
- söka information i olika informationskällor, använda information och med handledning följa principerna för hur källorna används
- i sina studier använda e-post samt kort presentera sin yrkeskompetens
- göra skriftliga arbeten och muntliga färdigheter så att betoningen sätts på vardagliga ord, uttryck och projekt som utgår från den studerandes intresseområden
- öva sig i att använda en läs- eller studiestrategi för inläring av modersmålet
- förstå att det är betydelsefullt att kunna sitt modersmål
- öva sig i att bedöma och utveckla sina kunskaper i sitt modersmål

Bedömning av kunnande

I tabellen har bedömningskriterier för tre olika nivåer av kunnande samt föremålen för bedömning sammanställts. I den grundläggande yrkesutbildningen utgör föremålen för bedömning samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N1*	Goda G2*	Berömliga B3*
	Den studerande		
Agerande i kommunikations- och interaktions-situationer	uttrycker någon åsikt i par under kontinuerlig handledning	uttrycker någon åsikt i samarbets- och gruppsituationer under handledning	uttrycker någon åsikt i samarbets- och gruppsituationer efter handledning
	kan svara på frågor gällande diskussionen under handledning	deltar i diskussioner med egna inlägg under handledning	deltar i diskussioner med egna inlägg med hjälp av modell
	övar sig i att bemöta andra vänligt i trygg miljö under handledning	övar sig i att bemöta andra vänligt i trygg miljö	bemöter andra vänligt i arbetslivet
	kan kort berätta om en sak under kontinuerlig handledning	kan kort berätta om en sak under handledning	kan kort berätta om en sak
Förståelse av texter och texttyper	förstår korta klarspråkstexter med kontinuerlig handledning	förstår korta texter med handledning	förstår korta texter efter handledning
Informations-sökning	kan svara på frågor till tydliga texter för att få reda på information under kontinuerlig handledning	kan svara på frågor till tydliga texter för att få reda på information under handledning	kan svara på frågor till tydliga texter för att få reda på information
	känner till upphovsrätten	beaktar upphovsrätten, men behöver kontinuerlig	beaktar upphovsrätten, men behöver handledning
Mediekompetens och användning av kommunikation på webben	använder under kontinuerlig handledning klarspråkstexter	använder under kontinuerlig handledning den egna branschens böcker och medietexter	använder under handledning den egna branschens böcker och medietexter

	känner till en digital metod och presenterar sig under kontinuerlig handledning	kan under kontinuerlig handledning presentera sig själv genom att använda en digital metod	använder under kontinuerlig handledning någon digital metod för presentation av sin yrkesskicklighet
	kan skicka e-post med kontinuerlig handledning	kan skicka e-post med handledning	kan skicka e-post efter handledning
<i>Skriftliga arbeten som gäller branschen</i>	övar sig i att skriva ord rätt under kontinuerlig handledning	övar sig i att skriva enligt de grundläggande rättstavningsreglerna under kontinuerlig handledning	skriver under handledning enligt de grundläggande rättstavningsreglerna
	producerar korta texter, under kontinuerlig handledning	producerar korta texter, under handledning	producerar texter som är väsentliga med tanke på yrkesskickligheten, under handledning
	skriver korta dokument enligt mall med kontinuerlig handledning	skriver dokument enligt mall med handledning	skriver dokument enligt mall efter handledning
<i>Användning av läs- och studiestrategier</i>	gör korta anteckningar utifrån det hörda, lästa och sedda under kontinuerlig handledning	gör korta anteckningar utifrån det hörda, lästa och sedda under handledning	gör korta anteckningar utifrån det hörda, lästa och sedda.
<i>Förståelse av modersmålets samt litteraturens och den övriga kulturens betydelse</i>	är under kontinuerlig handledning medveten om hur viktigt det är att inom den egna branschen kunna sitt modersmål	är under handledning medveten om hur viktigt det är att inom den egna branschen kunna sitt modersmål	är efter handledning medveten om hur viktigt det är att inom den egna branschen kunna sitt modersmål
	känner under kontinuerlig handledning till något exempel från litteraturen eller övrig kultur som gäller den egna branschen	känner under handledning till något exempel från litteraturen eller övrig kultur som gäller den egna branschen	känner efter handledning till något exempel från litteraturen eller övrig kultur som gäller den egna branschen

Bedömning av de egna kunskaperna i modersmålet	förstår handledarens respons och kan förbättra sig under kontinuerlig handledning	förstår handledarens respons och kan förbättra sig under handledning	förstår handledarens respons och kan förbättra sig efter handledning
---	---	--	--

Svenska 6 "Kulturkännedom" (1 kp)

ingår i examensdelen "Socialt och kulturellt kunnande" men inkluderas i undervisningen i svenska. Lärare i svenska ska i samarbete med lärare i engelska, i samhällsfärdighet och lärare i kännedom om olika kulturer samordna uppgifter och innehåll så att undervisningen i de olika ämnena kompletterar varandra och bildar en helhet i examensdelen "Socialt och kulturellt kunnande".

Mål för kunnande

Kännedom om olika kulturer

(1 kp)

Den studerande

- kan följa principerna om jämlikhet och likabehandling och främjar för sin del jämlikhet och likabehandling av alla
- kan agera, uppföra sig och klä sig enligt situationens och arbetskulturens krav
- kan identifiera de grundläggande särdragen hos olika kulturer och den kulturella mångfalden inom sin bransch
- kan ta hänsyn till de olika kulturella gruppernas viktigaste traditioner och deras inverkan på verksamheten inom sin bransch
- kan förmedla den egna branschens historia, traditioner och förändrade tillvägagångssätt och jämföra med särdragen i andra kulturer.

"Kulturkännedom" (1 kp) omfattar

Kulturföreteelser i det åländska samhället. Presentation och diskussion kring olika kulturföreteelser och deras framtida utveckling/avveckling. Undervisningen kompletteras med studiebesök.

Presentation av olika kulturföreteelser i olika länder. Att möta en annan kultur – förståelse och kulturkrock. Föreläsning med efterföljande diskussion. Intervju med inflyttare som beskriver sin bakgrund och upplevelse av det åländska samhället. Intervjuerna presenteras muntligt och studerande använder digitala presentationsmetoder.

Klädernas sociala betydelse. Klädkod i branschen. Vilka signaler ger kläder/det yttre utseendet? Det hela kan åskådliggöras genom filmsekvenser. Studerande förstärker sin insikt och förståelse genom rollspel.

Tradition och matkultur – presentation av speciella maträtter och traditioner. Studerande kan i grupp studera olika traditioner och matkulturer och göra en bild- och ord presentation (t.ex. i PP eller annan presentation) i klassen med en efterföljande diskussion.

Jämlikhet och likaberättigande – främlingsfientlighet. Studerande får en presentation av grundläggande värden för jämlikhet och likaberättigande samt en inblick i flykting- och invandringsproblematiken. Studerande studerar bakgrundsorsaker till främlingsfientlighet. Studerande tar del av aktuella inlagor (i massmedia och sociala medier) som grund för diskussioner.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Iakttagande av principerna om jämlikhet och likaberättigande</i>	respekterar kulturell mångfald och mänskliga rättigheter samt agerar rättvist	främjar genom sitt agerande interaktionen och förståelsen när det gäller individers och grupperas kulturella värderingar, föreställningar och åsikter	agerar på ett etiskt hållbart sätt i interkulturella konfliktsituationer genom att dra nytta av sina kunskaper om grupperas olika levnadssätt
<i>Iakttagande av den arbetskultur som uppgiften kräver</i>	följer den uppförande- och klädkod som arbetsplatsen kräver, men behöver tidvis handledning	beaktar i klädsel, uppförande och agerande på egen hand kraven i arbetsplatsens klädsel	utvecklar i sina dagliga arbetsuppgifter de krav på arbetsätt och rutiner som arbetsplatsens kultur ställer
<i>Identifiering av kulturernas grundläggande drag och mångfald</i>	observerar kulturella bruk i det vardagliga livet och lägger märke till hur de inverkar på verksamheten	identifierar kulturell mångfald och dess inverkan på handlingsätten	identifierar på egen hand kulturell mångfald och agerar naturligt och initiativrikt i interkulturella situationer
<i>Beaktande av kulturernas särdrag</i>	beaktar med handledning bruket inom olika kulturer	beaktar i sina arbetsuppgifter de handlingsätt som den kulturella mångfalden kräver	beaktar i sitt arbete den kulturella mångfalden och utvecklar arbetet utifrån den
<i>Utveckling av traditioner och praxis</i>	observerar förändringar i praxis inom den egna branschen och identifierar olika kulturella sätt att lösa problem	identifierar den egna branschens historia, tillvägagångssätt och praxis och jämför olika kulturer i fråga om dessa	utvecklar den egna branschens praxis och tillvägagångssätt utifrån traditioner och kulturella influenser

2.1.1.1 Anpassade mål för Kännedom om olika kulturer

(1 kp)

Den studerande efter handledning

- följa principerna om jämlikhet och likabehandling och främjar för sin del jämlikhet och likabehandling av alla
- och i inövade situationer agera, uppföra sig och klä sig enligt arbetskulturens krav
- och i vanliga situationer identifiera de grundläggande särdragen hos olika kulturer och den kulturella mångfalden inom sin bransch
- ta hänsyn till de olika kulturella gruppernas viktigaste traditioner och deras inverkan på verksamheten inom sin bransch
- i huvudsak förmedla den egna branschens historia, traditioner och förändrade tillvägagångssätt och jämföra med särdragen i andra kulturer.

Bedömning av kunnande

I tabellen har bedömningskriterier för tre olika nivåer av kunnande samt föremålen för bedömning sammanställts. I den grundläggande yrkesutbildningen utgör föremålen för bedömning samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
<i>Iakttagande av principerna om jämlikhet och likaberättigande</i>	respekterar kulturell mångfald och mänskliga rättigheter samt agerar rättvist under kontinuerlig handledning	främjar under handledning genom sitt agerande interaktionen och förståelsen när det gäller individers och gruppers kulturella värderingar, föreställningar och åsikter	agerar efter handledning på ett etiskt hållbart sätt i interkulturella konfliktsituationer genom att dra nytta av sina kunskaper om gruppers olika levnadssätt
<i>Iakttagande av den arbetskultur som uppgiften kräver</i>	följer den uppförande- och klädkod som arbetsplatsen kräver, men behöver kontinuerlig handledning	beaktar i klädsel, uppförande och agerande på egen hand kraven i arbetsplatsens klädsel, men behöver handledning	utvecklar efter handledning i sina dagliga arbetsuppgifter de krav på arbetssätt och rutiner som arbetsplatsens kultur ställer
<i>Identifiering av kulturers grundläggande drag och mångfald</i>	kan med kontinuerlig handledning observera kulturella bruk i det vardagliga livet och förstå hur de inverkar på verksamheten	kan under handledning identifiera kulturell mångfald och dess inverkan på handlingsätten	kan efter handledning identifiera kulturell mångfald och kan agera på naturligt i interkulturella situationer

Beaktande av kulturers särdrag	beaktar med kontinuerlig handledning bruket inom olika kulturer	beaktar under handledning i sina arbetsuppgifter de handlingssätt som den kulturella mångfalden kräver	beaktar efter handledning i sitt arbete den kulturella mångfalden
Utveckling av traditioner och praxis	kan med kontinuerlig handledning observera förändringar i praxis inom den egna branschen och förstå olika kulturella sätt att lösa problem	kan under handledning identifiera den egna branschens historia, tillvägagångssätt och praxis och göra jämförelser mellan olika kulturer	kan efter handledning utveckla sitt arbete och sina tillvägagångssätt utifrån traditioner och kulturella influenser

2.1.2 Svenska som andraspråk

(5 kp samt 1 kp kulturkännedom)

Studering med annan språkbakgrund än svenska kan studera svenska som andra språk. Studieupplägget är detsamma, men mål och kravnivå är anpassade.

Mål för kunnande

Den studerande

- kan kommunicera i olika interaktionssituationer
- förstår och tolkar olika texttyper som anknyter till den egna branschen och utvidgar sitt förråd av ord och uttryck
- kan använda medier och de kommunikations- och interaktionsverktyg som finns på webben
- kan göra skriftliga arbeten som gäller branschen
- kan agera i en mångkulturell miljö
- kan bedöma och utveckla sina kunskaper i svenska

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
Agerande i kommunikations- och interaktions-situationer	förstår kommunikation som används i talsituationer inom branschen	förstår olika slag av kommunikation som används i talsituationer inom branschen	har fördjupad förståelse för kommunikation som används i talsituationer inom branschen
	deltar i diskussioner med egna inlägg	deltar i diskussioner, kommer med inlägg och motiverar sina åsikter	deltar aktivt i diskussioner och motiverar på ett mångsidigt sätt sina åsikter

	följer överenskomna rutiner i grupp- och mötessituationer men behöver emellanåt handledning	följer mötes- och förhandlingsrutinerna	behärskar de mötes- och förhandlingsrutiner som är viktiga med tanke på yrket
Förståelse av texter och texttyper	förstår det huvudsakliga innehållet i texter som är väsentliga med tanke på yrkesskickligheten och känner till olika texttyper	förstår det huvudsakliga innehållet i och syftet med texter som är väsentliga med tanke på yrkesskickligheten och tolkar texternas innebörd	förstår innehållet och detaljerna i texter som är väsentliga med tanke på yrke, drar slutsatser och bedömer innehållet och uttryckssättet i texter
Informationssökning	söker i tydliga texter information som är väsentlig med tanke på det egna yrkesområdet, men behöver tidvis handledning	skaffar information som gäller det egna yrkesområdet från olika källor och bedömer även om källorna är tillförlitliga	skaffar på egen hand information från olika källor och bedömer om källorna är tillförlitliga
	beaktar upphovsrätten, men behöver ibland handledning	känner till upphovsrätten både som rättighet och skyldighet och beaktar den bl.a. genom att uppge sina källor	kan hänvisa till källor som använts och vid behov anhålla om rätt att använda dem
Mediekompetens och användning av kommunikation på webben	använder med handledning den egna branschens fackpublikationer och medietexter	använder centrala kommunikationsverktyg och bedömer medietexter	använder kommunikationsverktyg mångsidigt och bedömer medietexter kritiskt
Skriftliga arbeten som gäller branschen	skriver med handledning texter som är väsentliga med tanke på yrkesskickligheten	skriver texter som är väsentliga med tanke på yrkesskickligheten	skriver målinriktat och bearbetar sina texter utifrån respons
Agerande i en språkligt och kulturellt mångfaldig miljö	är förtrogen med sin egen språkliga och kulturella bakgrund och känner till mångfalden i det åländska samhället	är förtrogen med sin egen språkliga och kulturella bakgrund och med mångfalden i det åländska samhället	har mångsidiga kunskaper om sin egen språkliga och kulturella bakgrund och om mångfalden i det åländska samhället
	utnyttjar sitt språkliga och kulturella kunnande i olika situationer inom yrkesområdet	beaktar den interkulturella kommunikationen i sina uppgifter inom yrkesområdet	utnyttjar aktivt sitt språkliga och kulturella kunnande inom yrkesområdet
Bedömning av sina färdigheter och kunskaper i svenska som andraspråk	bedömer sina kunskaper och sin läskunnighet i svenska utifrån	bedömer realistiskt sin språkanvändning och läskunnighet samt identifierar sina	bedömer realistiskt sin språkanvändning och läskunnighet, identifierar sina

	respons och anger vad som skulle kunna förbättras	styrkor och utvecklingsbehov	styrkor och utvecklingsbehov, söker ständigt utveckla sitt kunnande och söker respons för att utvecklas vidare
--	---	------------------------------	--

Studering med annan språkbakgrund än svenska som efter utredning har särskilda behov som förutsätter en individuellt anpassad undervisning bedöms utgående från de anpassade målen för svenska.

2.1.3 Engelska

(4 kp samt 2 kp kulturkännedom)

Studering som avlägger en gymnasieexamen läser engelska som A-språk, dvs. ett språk i vilket studierna inletts i grundskolans 1-3 årskurs. Kravnivån för undervisningen i engelska är indelad i två grupper: en bedömningsgrund för 1-2 kp och en bedömningsgrund för 3-4 kp.

Undervisningen i engelska omfattar också 2 kp från examensdelen "Socialt och kulturellt kunnande" som bedöms enligt kriterierna i denna examensdel.

Mål för kunnande

Engelska 1 och 2

(2 kp)

Den studering

- kan kommunicera och agera i olika interaktionssituationer så väl att hen kan utöva sitt yrke
- kan använda engelska som behövs i arbetsuppgifterna inom den egna branschen
- kan söka information i olika källor på engelska
- kan agera på engelska i en flerspråkig miljö

På nivåskalan för den allmänneuropeiska referensramen för undervisning, inläring och bedömning av språk motsvarar vitsordet goda G 2 färdighetsnivån B.1.1 i hör- och läsförståelse och färdighetsnivån B.1.1 för tal- och skrivförmåga.

Engelska 1 "Communication tools" (1 kp) omfattar

Grundläggande kunskap om olika informationskällor, -informationssökning och källkritik. Olika övningar i att söka information med engelskspråkiga sökord och i att presentera information. Presentationen görs dels som individuella uppgifter och dels som par- eller grupparbete.

Studering framför en kort muntlig presentation på engelska som beskriver studerandes person, intressen och motivering av yrkesval.

Genomgång och övning i att sammanfatta innehåll i branschanknutna texter på engelska. Övningarna görs både skriftligt och muntligt

Studering får genom olika skriftliga och muntliga övningar utveckla sin förmåga att tala, förstå och skriva på engelska. Övningarna syftar också till att befästa och utveckla

studerandeskunskaper i grammatik och engelska språkregler. Övningarna ska hämtas från branschområdet och ha som mål att utveckla studerandes yrkesskicklighet och befästa och fördjupa den studerandes ordförråd.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

Engelska 2 "Varying local and international environments" (1 kp) omfattar

Övningar i att söka information som anknyter till branschen och presentera informationen genom att använda digitala hjälpmedel.

Diskussions- och interaktionsövningar som belyser kulturella skillnader mellan Åland och en engelskspråkig miljö. Studerande ska som grund läsa enkla engelska texter som beskriver åländsk kultur och traditioner och kultur i engelskspråkiga länder.

Skriftliga och muntliga övningar i att sammanfatta enklare branschanknutna texter på engelska. Sammanfattningen presenteras både på svenska och på engelska. Presentationen kan ske både enskilt och som pararbete, men alla deltagare ska aktivt delta i redovisningen.

Studerande får genom olika skriftliga och muntliga övningar utveckla sin förmåga att tala engelska och förstå engelska. Övningarna ska genomföras så att studerande utvecklar sitt ordförråd och befäster och utvecklar sina kunskaper i grammatik och språkregler. Övningarna ska hämtas från branschen.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande i kommunikations- och interaktions-situationer</i>	förstår korta och enkla muntliga instruktioner som gäller arbete inom den egna branschen och kan följa dem	förstår de vanligaste muntliga meddelandena om produkter och processer i det egna arbetet och den egna branschen och kan följa dem	förstår de centrala tankegångarna i vanligt tal i normalt tempo och följer dem
<i>Förståelse och produktion av texter</i>	förstår korta och enkla skriftliga meddelanden som gäller den egna branschen	förstår skriftliga instruktioner om produkter och processer som anknyter till det egna arbetet och den egna branschen, ställer preciserande frågor och kan följa instruktionerna	förstår skriftliga instruktioner om produkter och processer som anknyter till det egna arbetet och den egna branschen samt respons som getts på arbetet
	skriver med handledning och med hjälp av en mall korta texter som gäller det egna arbetet	skriver med hjälp av mall korta texter som gäller det egna arbetet	skriver på ett korrekt sätt vanliga meddelanden och korta texter samt fyller i dokument

			som gäller det egna arbetet
Informations-sökning	söker med handledning information i material och instruktioner som gäller det egna arbetet såväl i handböcker som i elektroniska informationskällor	söker på ett mångsidigt sätt information som gäller den egna branschen, både i handböcker och i elektroniska informationskällor	söker på egen hand information om den egna branschen (både i handböcker och i elektroniska informationskällor), tillämpar sina kunskaper och färdigheter och kan med informationen som grund motivera sina lösningar och slutsatser
Agerande i en flerspråkig och mångkulturell miljö	är medveten om betydelsen av det språk som hen studerar och av den kultur som språket representerar	använder språket i en flerspråkig och/eller mångkulturell miljö	tillämpar i sitt arbete sina kunskaper och färdigheter i det främmande språket och kulturen

2.1.3.1 Anpassade mål för Engelska 1 och 2

(2 kp)

Den studerande kan efter handledning

- kommunicera och agera i olika interaktionssituationer så väl att han eller hon kan utöva sitt yrke
- använda det främmande språk som behövs i arbetsuppgifterna i invanda och övade situationer inom den egna branschen
- söka information i olika källor på det främmande språket

Bedömning av kunnande

I tabellen har bedömningskriterier för tre olika nivåer av kunnande samt föremålen för bedömning sammanställts. I den grundläggande yrkesutbildningen utgör föremålen för bedömning samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
Agerande i kommunikations- och interaktions-	•förstår med tillgång till elektroniska översättningsprogram under kontinuerlig	•förstår med tillgång till elektroniska översättningsprogram under handledning	•förstår med tillgång till elektroniska översättningsprogram under handledning korta

situationer	handledning ord som gäller den egna branschen	fraser som gäller den egna branschen och kan fungera enligt dem	och enkla muntliga meddelanden som gäller den egna branschen och kan fungera enligt dem
	berättar kort om sig själv genom att svara ja eller nej på frågor som ställs till den studerande i förutsägbara arbetsituationer under handledning	berättar kort om sig själv och sina arbetsuppgifter med hjälpmedel genom att svara på frågor som ställs i förutsägbara och bekanta arbetsituationer under handledning	berättar kort om sig själv och sina arbetsuppgifter genom att svara på frågor som ställs i förutsägbara och bekanta arbetsituationer under handledning
Förståelse och produktion av texter	kan med tillgång till elektroniska informationskällor samt med handledning förstå korta och enkla skriftliga meddelanden som gäller det egna arbetet	kan med tillgång till elektroniska informationskällor samt med handledning förstå korta och enkla skriftliga meddelanden som gäller det egna arbetet	förstår med handledning korta och enkla skriftliga meddelanden som gäller det egna arbetet
	skriver ord under handledning	skriver meningar under handledning	skriver under handledning korta klarspråkstexter med hjälp av en mall som gäller det egna arbetet
Informations-sökning	känner till principerna för hur elektroniska informationskällor används	söker med kontinuerlig handledning information från förkortat material, genom att använda elektroniska informationskällor	söker under handledning information från förkortat material, genom att använda elektroniska informationskällor
Agerande i en flerspråkig och mångkulturell miljö	är med kontinuerlig handledning medveten om betydelsen av olika språk och kultur	är med handledning medveten om betydelsen av olika språk och kultur	är efter handledning medveten om betydelsen av olika språk och kultur

Mål för kunnande

Engelska 3 och 4

(2 kp)

Den studerande

- kan kommunicera på ett främmande språk i situationer i arbetslivet
- kan agera i olika interaktionssituationer på ett främmande språk
- kan vara aktiv som medborgare i sammanhang där ett främmande språk används
- förstår språkets och kulturens betydelse
- kan utveckla sina strategier för att lära sig språket

På nivåskalan för den allmänneuropeiska referensramen för undervisning, inläring och bedömning av språk motsvarar vitsordet G 2 färdighetsnivån B.1.1 i hör- och läsförståelse och färdighetsnivån B.1.1 för tal- och skrivförmåga.

Engelska 3 "I, my profession and my living-space" (1 kp) omfattar

Kortare muntlig presentation av område i branschen, t.ex. en praktikplats. Studerande ska använda digitala presentationsmetoder. Presentationen ska vara interaktiv så att medstuderande ställer följdfrågor och deltar aktivt.

Diskussionsövningar kring aktuella ämnen inom branschen eller aktuellt som behandlas i yrkesämnena m.m.

Studerande läser engelskspråkiga texter som beskriver branschen och aktuella företeelser, lokalt och globalt. Övningarna syftar till att befästa korrekt språkbruk och utveckla förståelsen av engelskspråkig litteratur på området.

Etiska regler vid användning av sociala medier. Diskussion på engelska i sociala medier.

Skriftliga och muntliga övningar inom områden som anknyter till branschen och som utvecklar studerandes ordförråd och språkliga kompetens.

Recension och diskussion kring en kortfilm på engelska som anknyter till branschen.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

Engelska 4 "To apply for a job" (1 kp) omfattar

Studerande framför en muntlig presentation av sig själv i en anställningsintervju.

Studerande skriver ett CV på engelska med fokus på relevanta engelskspråkiga ord, begrepp och formuleringar.

Studerande genomför ett rollspel som speglar en jobbintervju. En studerande agerar arbetsgivare – en annan studerande agerar arbetssökande. Rollspelet förbereds grundligt genom att söka information på området.

En person från ett engelskspråkigt land besöker lektionen och berättar om sitt hemlands historia, seder och bruk. Informationen kompletteras med att den studerande söker och kritiskt granskar information på nätet om samma engelskspråkiga land/region. Studerande gör parvis en sammanfattning av lektionen (muntligt eller skriftligt).

Muntliga och skriftliga textförståelseövningar med texter som berör branschen. Övningarna ska befästa och utveckla studerandes språkkunskaper. Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande i kommunikations- och interaktions-situationer</i>	berättar om sig själv och sina arbetsuppgifter och svarar på frågor	berättar på ett begripligt sätt om sig själv och arbetsuppgifterna inom branschen och deltar i diskussionen	berättar utförligt om sin arbetsplats och sitt arbete och om de normer och sätt som hör ihop med arbetet, relaterar till förhållandena i andra länder och tar självständigt reda på fakta
	klarar av allmän-språkliga interaktions-situationer där man även behandlar ämnen relaterade till de vanligaste arbetsuppgifterna	klarar av olika arbetsrelaterade interaktions-situationer	uppträder naturligt i arbetsrelaterade interaktions-situationer där man även behandlar svårare ämnen
<i>Agerande som aktiv medborgare i sammanhang där ett främmande språk används</i>	förstår hur man kan påverka och dra nytta av sociala medier på det främmande språket	använder det främmande språket för att påverka och dra nytta av sociala medier	följer aktuella diskussioner på det främmande språket och tar ställning i diskussionerna
<i>Förståelse av språkets och kulturens betydelse</i>	skaffar information om levnadssätt i de länder där det främmande språket talas	visar i sitt arbete att hen förstår språklig och kulturell mångfald	drar i sitt arbete mångsidig nytta av de möjligheter som olika språk och kulturer erbjuder
<i>Utveckling av språkinläring</i>	identifierar sina egna strategier för inläring av språket	bedömer styrkorna och svagheter i sitt sätt att lära språket	stärker sin inläring genom att pröva nya inlärningsätt, skaffar grundläggande information om möjligheterna att studera i en miljö där det främmande språket används

2.1.3.2 Anpassade mål för Engelska 3 och 4 (2 kp)

Den studerande kan efter handledning

- kommunicera på ett främmande språk i inövade situationer i arbetslivet
- agera i inövade interaktionssituationer med enkla ord och uttryck på ett främmande språk

- förstå och göra sig förstådd i invanda situationer där ett främmande språk används
- förstå språkets och kulturens betydelse

Bedömning av kunnande

I tabellen har bedömningskriterier för tre olika nivåer av kunnande samt föremålen för bedömning sammanställts. I den grundläggande yrkesutbildningen utgör föremålen för bedömning samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
<i>Agerande i kommunikations- och interaktions-situationer</i>	berättar kort om sig själv och sina arbetsuppgifter och svarar ja eller nej eller med några ord på frågor i förutsägbara situationer under handledning	berättar kort om sig själv och sina arbetsuppgifter med hjälpmedel i förutsägbara och bekanta arbetsituationer under handledning	Berättar kort om sig själv och sina arbetsuppgifter genom att svara på frågor i förutsägbara och bekanta arbetsituationer efter handledning
<i>Agerande som aktiv medborgare i sammanhang där ett främmande språk används</i>	kan med kontinuerlig handledning förstå hur man kan dra nytta av sociala medier på det främmande språket	kan i enkla sammanhang och inövade situationer med handledning använda det främmande språket och dra nytta av sociala medier	kan efter handledning i bekanta situationer delta med korta meningar i diskussioner på det främmande språket
<i>Förståelse av språkets och kulturens betydelse</i>	kan med kontinuerlig handledning skaffa information om levnadssätt i de länder där det främmande språket talas	kan under handledning skaffa information om levnadssätt i de länder där det främmande språket talas	kan efter handledning skaffa information om levnadssätt i de länder där det främmande språket talas
<i>Utveckling av språkinlärning</i>	kan med kontinuerlig handledning utveckla strategier för inlärning av det främmande språket	kan under handledning bedöma styrkorna och svagheter i sitt sätt att lära sig det främmande språket	kan efter handledning bedöma styrkorna och svagheter i sitt sätt att lära sig det främmande språket

Kännedom om olika kulturer

(2 kp)

ingår i examensdelen "Socialt och kulturellt kunnande" men inkluderas i undervisningen i engelska. Lärare i engelska ska i samarbete med lärare i svenska, lärare i samhällsfärdigheter och lärare i kännedom om olika kulturer samordna uppgifter och innehåll så att undervisningen i de olika ämnena kompletterar varandra och bildar en helhet i examensdelen "Socialt och kulturellt kunnande".

Mål för kunnande

Den studerande

- kan följa principerna om jämlikhet och likabehandling och främjar för sin del jämlikhet och likabehandling av alla
- kan agera, uppföra sig och klä sig enligt situationens och arbetskulturens krav
- kan identifiera de grundläggande särdragen hos olika kulturer och den kulturella mångfalden inom sin bransch
- kan ta hänsyn till de olika kulturella gruppernas viktigaste traditioner och deras inverkan på verksamheten inom sin bransch
- kan förmedla den egna branschens historia, traditioner och förändrade tillvägagångssätt och jämföra med särdragen i andra kulturer.

Engelska 5 "Interacting workplaces and cultures" (1 kp) omfattar

Muntlig och skriftlig presentation av ett sommarjobb som beskriver kulturen på en arbetsplats, besvärliga och trevliga situationer och upplevelser. Vid presentationen ska studerande använda sig av digitala presentationsmetoder. Studerande med liknande arbetserfarenheter kan göra par- eller gruppresentationer.

Muntliga och skriftliga textförståelseövningar med aktuella texter från yrkesämnesområdet som berör kultur och kulturella företeelser. Lärare i gemensamma ämnen och yrkesämnen samordnar text- och ämnesområdet.

Muntlig presentation av kultur och levnadssätt i en annan kultur. Presentationen kompletteras med en kort skriftlig sammanfattning.

Studerande genomför en kommunikations- och interaktionssituation inom ämnesområdet. Studerande kan agera arbetsgivare och arbetstagare i olika situationer. Studerande ska enskilt/par- eller gruppvisa påvisa sina kommunikations- och interaktionsfärdigheter om skillnader inom olika kulturer

Skriftliga meddelanden till arbetskamrater/kunder. Meddelandena anpassas till branschen och kan vara en arbetsbeskrivning, säljerbjudanden, inbjudan till en personalfest, inbjudan till ett evenemang. Texterna kan också beskriva olika traditioner, jul-, påsk- eller midsommarfirande.

Olika övningar för att utveckla sin egen strategi för att förkovra och utveckla sitt kunnande i engelska.

Engelska 6 "Society and its members" (1 kp) omfattar

Kulturföreteelser sedda ur olika perspektiv. Studerande får genom en föreläsning inblick i olika kulturella företeelser och hur de uppfattas av utomstående. Föreläsningen bör också belysa hur kulturkrockar kan undvikas. Föreläsningen sker på engelska men om språket är svårt att tillägna sig gör lärare en sammanfattning som underlag för en gruppdiskussion i ämnet.

Studerande intervjuar inflyttade om deras bakgrund och hur de uppfattar/uppfattat det åländska samhället och olika kulturföreteelser. De inflyttade intervjuas också om sitt land/sin kulturella bakgrund och orsaken till migrationen. Studerande presenterar sina intervjuer med efterföljande aktiv diskussion kring olika kulturföreteelser på Åland och i de inflyttades hemland. Intervjuerna kan göras på svenska eller engelska, men presentationen ska göras på engelska och den efterföljande diskussionen bör i stort ha engelska som kommunikationsspråk.

Jämställdhet och likaberättigande – främlingsfientlighet. Föreläsning och diskussion i ämnet. Föreläsningen kan ske på engelska/svenska för att uppnå största möjliga förståelse. Studerande söker engelska texter som belyser ämnet och presenterar korta muntliga sammanfattningar som efterföljs av diskussion i större eller mindre grupper.

Kvinnans ställning i branschen/på arbetsmarknaden i olika länder sedd ur ett historiskt/kulturellt perspektiv. Studerande får inblick genom föreläsning/ar som efterföljs av en aktiv diskussion.

Klädedräkter i olika länder. Klädernas sociala betydelse. Vad signalerar kläder? Som underlag kan gästföreläsare och kortare filmklipp användas. Studerande analyserar och diskuterar ämnet/ämnena och presenterar en muntlig och skriftlig sammanfattning.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Iakttagande av principerna om jämlikhet och likaberättigande</i>	respekterar kulturell mångfald och mänskliga rättigheter samt agerar rättvist	främjar genom sitt agerande interaktionen och förståelsen när det gäller individers och grupperns kulturella värderingar, föreställningar och åsikter	agerar på ett etiskt hållbart sätt i interkulturella konfliktsituationer genom att dra nytta av sina kunskaper om grupperns olika levnadssätt
<i>Iakttagande av den arbetskultur som uppgiften kräver</i>	vet vilka krav arbetsuppgiften och verksamheten ställer på uppförande och agerande, men behöver tidvis handledning	beaktar i klädsel, uppförande och agerande på egen hand kraven i arbetsplatsens klädsel	utvecklar i sina dagliga arbetsuppgifter de krav på arbetssätt och rutiner som arbetsplatsens kultur ställer
<i>Identifiering av kulturers grundläggande drag och mångfald</i>	observerar kulturella bruk i det vardagliga livet och lägger märke till hur de inverkar på verksamheten	identifierar kulturell mångfald och dess inverkan på handlingsätten	identifierar på egen hand kulturell mångfald och agerar naturligt och initiativrikt i interkulturella situationer
<i>Beaktande av kulturers särdrag</i>	beaktar med handledning bruket inom olika kulturer	beaktar i sina arbetsuppgifter de handlingsätt som den kulturella mångfalden kräver	beaktar i sitt arbete den kulturella mångfalden och utvecklar arbetet utifrån den
<i>Utveckling av traditioner och praxis</i>	observerar förändringar i praxis inom den egna branschen och identifierar olika kulturella sätt att lösa problem	identifierar den egna branschens historia, tillvägagångssätt och praxis och jämför olika kulturer i fråga om dessa	utvecklar den egna branschens praxis och tillvägagångssätt utifrån traditioner och kulturella influenser

2.1.3.3 Anpassade mål för Engelska 5 och 6

(2 kp)

Den studerande kan efter handledning

- följa principerna om jämlikhet och likabehandling och för sin del främja jämlikhet och likabehandling av alla
- agera, uppföra sig och klä sig enligt situationens och arbetskulturens krav
- identifiera de grundläggande särdragen hos olika kulturer och den kulturella mångfalden inom sin bransch
- ta hänsyn till de olika kulturella gruppernas viktigaste traditioner och deras inverkan på verksamheten inom sin bransch
- förmedla den egna branschens historia, traditioner och förändrade tillvägagångssätt

Bedömning av kunnande

I tabellen har bedömningskriterier för tre olika nivåer av kunnande samt föremålen för bedömning sammanställts. I den grundläggande yrkesutbildningen utgör föremålen för bedömning samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
<i>Iakttagande av principerna om jämlikhet och likaberättigande</i>	kan med kontinuerlig handledning respektera kulturell mångfald och mänskliga rättigheter samt agera rättvist	kan under handledning genom sitt agerande främja interaktion och förståelse för individers och gruppers kulturella värderingar, föreställningar och åsikter	kan efter handledning genom sitt agerande främja interaktion och förståelse för individers och gruppers kulturella värderingar, föreställningar och åsikter
<i>Iakttagande av den arbetskultur som uppgiften kräver</i>	kan med kontinuerlig handledning möta de krav arbetsuppgiften och verksamheten ställer på uppförande och agerande	kan under handledning möta de krav arbetsuppgiften och verksamheten ställer på uppförande, agerande och klädsel	kan efter handledning möta de krav arbetsuppgiften och verksamheten ställer på uppförande, agerande och klädsel
<i>Identifiering av kulturers grundläggande drag och mångfald</i>	kan med kontinuerlig handledning förstå kulturella bruk i det vardagliga livet	kan under handledning förstå kulturella bruk i det vardagliga livet	kan efter handledning förstå kulturella bruk i det vardagliga livet
	kan med kontinuerlig handledning förstå	kan med under handledning förstå	kan efter handledning förstå

	hur kulturella bruk inverkar på verksamheten	hur kulturella bruk inverkar på verksamheten	hur kulturella bruk inverkar på verksamheten
Beaktande av kulturers särdrag	beaktar med kontinuerlig handledning olika kulturers särdrag	beaktar under handledning i sina arbetsuppgifter olika kulturers särdrag	beaktar efter handledning i sina arbetsuppgifter olika kulturers särdrag
Utveckling av traditioner och praxis	kan med kontinuerlig handledning förstå och se förändringar i praxis i det egna arbetet som följd av kulturella förändringar	kan under handledning förstå och se förändringar i praxis i det egna arbetet som följd av kulturella förändringar	kan efter handledning förstå och se förändringar i praxis i det egna arbetet som följd av kulturella förändringar

2.1.4 Främmande språk

(2 kp)

Skolan erbjuder 2 kp främmande språk antingen som på nybörjarnivå som B-språk eller som ett A2-språk som bygger vidare på grundskolans läroplan.

2.1.4.1 Främmande språk, B-språk

(2 kp)

På nivåskalan för den allmänneuropeiska referensramen för undervisning, inlärning och bedömning av språk motsvarar vitsordet goda G 2 färdighetsnivån A.1.1 i hör- och läsförståelse och färdighetsnivån A.1.1 för tal- och skrivförmåga.

Mål för kunnandet för Främmande språk 1 och 2

(2 kp)

Den studerande

- kan kommunicera och agera i olika interaktionssituationer så att hen kan utöva sitt yrke
- kan använda det främmande språk som behövs i arbetsuppgifterna inom den egna branschen
- kan söka information i olika källor på det främmande språket

Främmande språk 1 och 2 "Branschterminologi" (1 kp) omfattar

Muntliga övningar kring vardagliga situationer i branschen

- räkneord, vanliga vardagliga ord och uttryck som används i branschen
- presentation av sig själv
- vanliga frågor och fraser riktade till kund
- vardagliga fraser
- tid och plats
- ord- och uttryckssökning med hjälp av ordbok och digitala hjälpmedel

Textförståelse

- övningar i förståelse av enkla och korta meddelanden såsom instruktioner, arbetsbeskrivningar och kortare meddelanden som förekommer inom branschen

Skriftliga övningar att skriva ett kort och enkelt meddelande på det främmande språket t.ex. arbetstider, frånvarorsak och andra vardagliga fraser.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda N 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande i kommunikations- och interaktions-situationer</i>	förstår korta och enkla muntliga meddelanden som gäller den egna branschens arbete och kan följa dem	förstår de vanligaste muntliga instruktionerna om produkter och processer i den egna branschen och kan följa dem	förstår de centrala tankegångarna i ett vanligt tal i normalt tempo och följer dem
	berättar kort om sig själv och sina arbetsuppgifter i förutsägbara och bekanta situationer	berättar om sig själv och arbetsuppgifterna inom branschen på ett förståeligt sätt och deltar i diskussionen genom att använda enkla språkkonstruktioner	berättar i bekanta situationer om sin arbetsplats och sitt arbete och begär fler instruktioner om sitt arbete
<i>Textförståelse</i>	förstår korta och enkla skriftliga meddelanden som gäller arbete inom den egna branschen	förstår skriftliga instruktioner om produkter och processer i den egna branschen genom att använda hjälpmedel samt ställer preciserande frågor och kan agera enligt dem	förstår skriftliga instruktioner om produkter och processer som anknyter till det egna arbetet och den egna branschen samt respons som getts på arbetet
	skriver enkla och korta texter som gäller det egna arbetet under handledning och efter en mall	skriver efter en mall enkla och korta texter som gäller det egna arbetet	skriver vanliga meddelanden och korta texter samt fyller i enkla dokument som gäller det egna arbetet
<i>Informationssökning</i>	söker med handledning information i material och instruktioner som gäller det egna arbetet, även genom att använda elektroniska informationskällor	söker information som gäller den egna branschen, även i elektroniska informationskällor	söker på olika sätt information om den egna branschen, tillämpar sina kunskaper och färdigheter samt kan presentera och motivera sina lösningar

2.1.4.1.1 Anpassade mål för Främmande språk, B-nivå

Den studerande kan efter handledning

- kan kommunicera och agera i inövade och vanliga interaktionssituationer så att hen kan utöva sitt yrke
- kan använda enkla uttryck på det främmande språk som behövs i arbetsuppgifterna inom den egna branschen
- kan söka information i olika källor på det främmande språket

Bedömning av kunnande

I tabellen har bedömningskriterier för tre olika nivåer av kunnande samt föremålen för bedömning sammanställts. I den grundläggande yrkesutbildningen utgör föremålen för bedömning samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda N 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
Agerande i kommunikations- och interaktions-situationer	förstår med kontinuerlig handledning korta och enkla muntliga meddelanden som gäller det egna arbetet	förstår under handledning de vanligaste muntliga instruktionerna om produkter och processer som gäller det egna arbetet	förstår efter handledning de vanligaste muntliga instruktionerna om produkter och processer som gäller det egna arbetet
	berättar kort om sig själv genom att svara ja eller nej på frågor som ställs i förutsägbara och bekanta situationer under handledning	berättar kort om sig själv och sina arbetsuppgifter med hjälpmedel och svarar på frågor som ställs i förutsägbara och bekanta situationer under handledning	Berättar kort om sig själv och sina arbetsuppgifter genom att svara på frågor som ställs i förutsägbara och bekanta situationer, men behöver viss handledning
Textförståelse	kan med kontinuerlig handledning och tillgång till informationskällor förstå korta och enkla skriftliga meddelanden	kan med tillgång till informationskällor och handledning förstå korta och enkla skriftliga meddelanden	förstår med handledning korta och enkla skriftliga meddelanden
	skriver ord under handledning	skriver meningar under handledning	skriver under handledning korta texter med hjälp av en mall

Informationssökning	känner till principerna för hur elektroniska informationskällor används, men behöver handledning	söker med kontinuerlig handledning information från förkortat material genom att använda elektroniska informationskällor	söker under handledning information från förkortat material genom att använda elektroniska informationskällor
----------------------------	--	--	---

2.1.4.2 Främmande språk, A2-nivå

(2 kp)

Skolan kan också erbjuda främmande språk på en nivå som bygger på grundskolans läroplan som A2-språk, dvs. ett språk i vilket studierna i regel inletts i grundskolans femte årskurs.

På nivåskalan för den allmänneuropeiska referensramen för undervisning, inläring och bedömning av språk motsvarar vitsordet goda G 2 färdighetsnivån A.2.2 - B.1.1 i hör- och läsförståelse och färdighetsnivån A.2.2 - B.1.1 för tal- och skrivförmåga

Mål för kunnande

Främmande språk 1 och 2

(2 kp)

Den studerande

- kan kommunicera och agera i olika interaktionssituationer så väl att hen kan utöva sitt yrke
- kan använda det språk som behövs i arbetsuppgifterna inom den egna branschen
- kan söka information i olika källor på det främmande språket

Främmande språk 1 "Att kommunicera" (1 kp) omfattar

Grundläggande kunskap om olika informationskällor, informationssökning och källkritik. Olika övningar i att söka information med det främmande språkets sökord och i att presentera information. Presentationen görs dels som individuella uppgifter och dels som par- eller grupparbete.

Studerande framför en kort muntlig presentation på det främmande språket som beskriver studerandes person, intressen och motivering av yrkesval.

Genomgång och övning i att sammanfatta innehåll i branschanknutna texter. Övningarna görs både skriftligt och muntligt

Studerande får genom olika skriftliga och muntliga övningar utveckla sin förmåga att tala, förstå och skriva på det främmande språket. Övningarna syftar också till att befästa och utveckla studerandes kunskaper i grammatik och språkregler. Övningarna ska hämtas från branschområdet och ha som mål att utveckla studerandes yrkesskicklighet och befästa och fördjupa den studerandes ordförråd. Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

Främmande språk 2 "Olika miljöer" (1 kp) omfattar

Övningar i att söka information som anknyter till branschen och presentera informationen genom att använda digitala hjälpmedel.

Diskussions- och interaktionsövningar som belyser kulturella skillnader mellan Åland och främmande länder. Studerande ska som grund läsa enkla texter som beskriver åländsk kultur och traditioner och kultur i andra länder.

Skriftliga och muntliga övningar i att sammanfatta enklare branschanknutna texter på det främmande språket. Sammanfattningen presenteras både på svenska och på det främmande språket. Presentationen kan ske både enskilt och som pararbete, men alla deltagare ska aktivt delta i redovisningen.

Studerande får genom olika skriftliga och muntliga övningar utveckla sin förmåga att tala och förstå. Övningarna ska genomföras så att studerande utvecklar sitt ordförråd och befäster och utvecklar sina kunskaper i grammatik och språkregler. Övningarna ska hämtas från branschen.

Kontinuerlig självvärdering av lärande och kunnande.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande i kommunikations- och interaktions-situationer</i>	förstår korta och enkla muntliga instruktioner som gäller arbete inom den egna branschen och kan följa dem	förstår de vanligaste muntliga meddelandena om produkter och processer i det egna arbetet och den egna branschen och kan följa dem	förstår de centrala tankegångarna i vanligt tal i normalt tempo och följer dem
<i>Förståelse och produktion av texter</i>	förstår korta och enkla skriftliga meddelanden som gäller den egna branschen	förstår skriftliga instruktioner om produkter och processer som anknyter till det egna arbetet och den egna branschen, ställer preciserande frågor och kan följa instruktionerna	förstår skriftliga instruktioner om produkter och processer som anknyter till det egna arbetet och den egna branschen samt respons som getts på arbetet
	skriver med handledning och med hjälp av en mall korta texter som gäller det egna arbetet	skriver med hjälp av mall korta texter som gäller det egna arbetet	skriver på ett korrekt sätt vanliga meddelanden och korta texter samt fyller i dokument som gäller det egna arbetet
<i>Informationssökning</i>	söker med handledning information i material och	söker på ett mångsidigt sätt information som gäller den egna	söker på egen hand information om den egna branschen (både i handböcker

	instruktioner som gäller det egna arbetet såväl i handböcker som i elektroniska informationskällor	branschen, både i handböcker och i elektroniska informationskällor	och i elektroniska informationskällor), tillämpar sina kunskaper och färdigheter och kan med informationen som grund motivera sina lösningar och slutsatser
<i>Agerande i en flerspråkig och mångkulturell miljö</i>	är medveten om betydelsen av det språk som han/hon studerar och av den kultur som språket representerar	använder språket i en flerspråkig och/eller mångkulturell miljö	tillämpar i sitt arbete sina kunskaper och färdigheter i det främmande språket och kulturen

2.2 Kunnande i matematik och naturvetenskaper

Examensdelen "Kunnande i matematik och naturvetenskaper" innehåller fyra ämnen: matematik, fysik och kemi och informations- och kommunikationsteknologi.

Lärarens bedömning av lärande och studerandes självvärdering noteras ämnesvis.

Studerandes förmåga till självvärdering utgör en väsentlig del av utbildningen. Studerande ska därför kontinuerligt ge respons på sitt lärande och utveckla strategier för att förbättra sitt kunnande.

2.2.1 Matematik

(6 kp)

Mål för kunnande

Matematik 1, 2 och 3

(3 kp)

Den studerande

- behärskar de elementära räkneoperationerna, procenträkning och omvandling av måttenheter i den omfattning som krävs inom den egna branschen och vardagslivet
- kan tillämpa geometri i den omfattning som uppgifterna inom den egna branschen och vardagslivet kräver
- kan använda lämpliga metoder för att lösa problem inom den egna branschen och vardagslivet
- kan bedöma om erhållna resultat är riktiga och av rätt storleksordning
- kan använda räknare och övriga matematiska hjälpmedel som används i branschen och vardagslivet

Matematik 1 "Matematikens grunder" (1 kp) omfattar

Repetition av matematikens grunder: de fyra räknesätten, negativa tal, bråkräkning. decimalform, avrundning samt potensräkning med övningar som anknyter till branschen och vardagslivet.

Olika måttenheter och omvandling av måttenheter inom den egna branschen och vardagslivet. Valutaomvandling.

Matematik 2 "Procenträkning" (1 kp) omfattar

Procenträkning: basproblem, förändringsfaktor, promille, ppm.

Övningar som anknyter till branschen och vardagslivet.

Räntor, amorteringar och moms.

Exponentiell förändring.

Matematik 3 "Geometri" (1 kp) omfattar

Trianglar och vinklar.

Area-, omkrets- och volymberäkningar för den egna branschen och vardagslivet.

Area- och volymenhetsomvandling.

Kvadrat- och kubikrötter beroende av bransch.

Skala: förstoring och förminskning.

Figurers likformighet, Pythagoras sats samt trigonometri om det behövs i den egna branschen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Utförande av elementära räkneoperationer och procenträkning samt omvandling av måttenheter</i>	utför de vanligaste räkneoperationerna som anknyter till arbetsuppgifterna och vardagslivet	utför utan problem räkneoperationer som anknyter till branschen och vardagslivet	tillämpar de räkneoperationer som behövs inom branschen och vardagslivet och bedömer nivån på resultatens noggrannhet
<i>Beräkning av area och volym, tillämpning av geometri</i>	utför de vanligaste area- och volymberäkningarna	utför utan problem de vanligaste area- och volymberäkningarna	tillämpar area- och volymberäkningar i arbetsuppgifter och bedömer resultaten
<i>Lösning av matematiska problem</i>	löser de viktigaste matematiska problemen som anknyter till arbetsuppgifterna	löser branschrelaterade problem med matematiska metoder	tillämpar matematiska metoder vid problemlösning och uppställning av matematiska problem som anknyter till branschen samt bedömer metodernas tillförlitlighet och noggrannhet

Kontroll av riktighet i matematiska resultat	kontrollerar att enkla beräkningar är riktiga	kontrollerar att beräkningar är riktiga	kontrollerar att olika typer av beräkningar är riktiga och av rätt storleksordning
Användning av räknare och andra hjälpmedel	använder räknare och andra hjälpmedel för att lösa elementära matematiska uppgifter som anknyter till arbetsuppgifterna	använder utan problem räknare och andra hjälpmedel för att lösa matematiska problem som anknyter till branschen	använder på ett mångsidigt och effektivt sätt räknarens funktioner och andra hjälpmedel för att lösa problem som anknyter till branschen

2.2.1.1 Anpassade mål för Matematik 1 - 6 (6 kp)

Den studerande

- förstår värdet av hel- och decimaltal
- kan med stöd använda de fyra räknesätten
- kan med stöd lösa vardagliga matematiska problem i vuxenlivet
- kan använda räkneapparat och övriga matematiska hjälpmedel
- förstår tidsbegrepp i vardagen samt använder klockan och med stöd tidtabeller
- kan med stöd hantera pengar och har en rimlig prisuppfattning
- kan med stöd använda olika mätredskap och enheter
- känner till vanliga geometriska figurer och begrepp samt utför räkneoperationer med dessa
- känner till grunderna i bråk- och procenträkning samt gör med stöd uträkningar med dessa kan avläsa och fylla i enkla tabeller och diagram

Bedömning

I tabellen har föremålen för bedömning samt bedömningskriterier för tre olika kunskapsnivåer sammanställts. Föremålen för bedömning utgör samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNINGEN	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
Taluppfattning och räknesätt	räknar ental med konkret material och handledning	räknar antal och förstår storleken av tal upp till hundra	förstår värdet av olika hel- och decimaltal samt principerna för avrundning
	räknar med handledning och hjälpmedel enkla uppgifter med addition och subtraktion	använder med handledning och hjälpmedel olika räknesätt	använder med stöd de fyra räknesätten samt känner till principerna för uppställning med hel- och decimaltal, kan

			korta tabellerna (2,5,10)
Användning av räkneapparat	använder med handledning räkneapparat	använder med stöd räkneapparat	använder räkneapparat
Problemlösning	löser med kontinuerlig handledning och hjälpmedel enkla konkreta problem	löser med handledning enkla vardagliga problem	löser med stöd vardagliga matematiska problem i vuxenlivet
Tidsuppfattning	känner till veckodagar och årstider	kan veckodagarna, känner till årstider och månader	förstår tidsbegrepp i vardagen, kan månaderna och skriver datum
	kan med handledning känna igen viktiga klockslag	avläser analoga klockan och kan med handledning använda tidtabeller	avläser analoga och digitala klockan samt använder med stöd tidtabeller
Hantera pengar, prisuppfattning	har insikt i användningen av pengar och räknar med handledning hela euro	använder med handledning pengar och räknar ihop enkla penningssummor, betalar med lämplig sedel	hanterar med stöd pengar i vardagliga situationer, räknar ihop penningssummor och räknar ut växel
	förstår med konkreta hjälpmedel begreppen billigare och dyrare	har i någon mån en uppfattning om vanliga varors värde och pris	har en rimlig uppfattning om vanliga varors värde och pris
Geometri och mätning	utför med kontinuerlig handledning enkla mätövningar	använder med handledning vanliga mätredskap och enheter	använder med stöd olika mätredskap och enheter samt omvandlar dessa med hjälp av modell
	känner till storleksbegrepp, urskiljer mönster och former	känner till vanliga geometriska figurer samt räknar med handledning och formel ut omkretsen av fyrkant och triangel	känner till vanliga geometriska figurer och begrepp samt räknar med stöd och formel ut omkrets och area av fyrkant och triangel

Bråk och procent	känner till begreppen hel och delar	känner till de vanligaste bråktalen och innebörden av procent	förstår de vanligaste bråktalen och procentsatserna samt gör med stöd uträkningar med dessa, förstår sambandet mellan bråk, procent och decimaltal
Diagram och tabeller	avläser med handledning enkla diagram och tabeller	avläser med stöd enkla diagram och tabeller	avläser enkla diagram och tabeller samt tolkar informationen
	fyller med handledning i enkla diagrammodeller	fyller med stöd i enkla diagrammodeller	fyller i enkla diagrammodeller

Mål för kunnande
Matematik 4, 5 och 6
 (3 kp)

Den studerande

- kan uttrycka relationer mellan variabler med hjälp av matematiska uttryck
- kan använda ekvationer, uttryck och tabeller
- kan lösa matematiska uppgifter som behövs i branschen och vardagslivet med hjälp av ekvationer, formler, tabeller eller diagram
- kan bedöma om resultaten är riktiga och av rätt storleksordning
- kan sammanställa och tolka information som anknyter till den egna branschen

Matematik 4 "Ekvationer" (1 kp) omfattar

Uttrycka relationer mellan variabler med matematiska uttryck.

Användning och omskrivning av formler.

Förstgradsekvationer samt enkla andradersekvationer.

Problemlösning med ekvationer.

Ekvationssystem om de bedöms nödvändiga för branschen.

Matematik 5 "Statistik" (1 kp) omfattar

Grundläggande sannolikhetslära: enkla slumpförsök och relativ frekvens.

Statistiska begrepp: läges- och spridningsmått.

Olika diagramtyper: stapel-, stolp-, linje-, cirkeldiagram och histogram.

Alternativa diagramtyper såsom lådagram och stam-bladdiagram om de bedöms nödvändiga för branschen.

Sammanställa och redovisa data med hjälp av datorprogram.

Tolka och dra slutsatser av statistiskt material som anknyter till branschen och vardagslivet.

Matematik 6 "Funktioner" (1 kp) omfattar

Koordinatsystem, grafer och värdetabeller. Linjära samband och proportionalitet med fokus på den egna branschen och vardagsekonomi. Exponentialfunktioner.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Användning av matematiska uttryck</i>	använder enkla matematiska uttryck	bildar och använder enkla matematiska uttryck	bildar och använder matematiska uttryck
<i>Användning av ekvationer, uttryck, tabeller och ritningar i branschspecifika uppgifter</i>	använder enligt instruktioner ekvationer, uttryck och tabeller i branschspecifika uppgifter	använder ekvationer, uttryck och tabeller i branschspecifika uppgifter	tillämpar ekvationer, uttryck och tabeller i branschspecifika uppgifter
<i>Tillämpning av ekonomisk matematik</i>	gör enkla kostnads- och lönsamhetsjämförelser med hjälp av matematik	gör kostnads- och lönsamhetsjämförelser med hjälp av matematik	gör kostnads- och lönsamhetsjämförelser med hjälp av matematik och drar utifrån jämförelserna välgrundade slutsatser
<i>Kontroll av riktigheten i matematiska resultat</i>	kontrollerar att enkla beräkningar är riktiga	kontrollerar att beräkningar är riktiga	kontrollerar att olika typer av beräkningar är riktiga och av rätt storleksordning
<i>Insamling och gruppering av information</i>	sammanställer given data i tabellform och presenterar grafiskt	samlar och behandlar statistisk data från lämpliga källor, sammanställer i tabell samt presenterar grafiskt	samlar och behandlar statistisk data från olika källor, sammanställer i tabell och presenterar grafiskt samt tillämpar och använder statistik på ett mångsidigt sätt

2.2.2 Fysik och kemi

(2 kp)

Mål för kunnandet

Fysik 1 och kemi 1

(2 kp)

Den studerande

- kan tillämpa de begrepp, fenomen och lagbundenheter inom fysiken som är centrala med tanke på den egna branschen
- kan i sitt arbete beakta de kemiska fenomen som är centrala med tanke på den egna branschen samt kemiska ämnens särskilda egenskaper
- kan förvara, använda och bortskaffa ämnen som behövs inom den egna branschen

Fysik 1 (1 kp) omfattar

Grundläggande fysikaliska begrepp: SI-systemet, prefix, fysikaliska förändringar, smält- och kokpunkt.

Ett eller flera av följande områden som är till nytta för den egna branschen och vardagslivet: materia, volym och densitet, rörelse-, kraft- och tryckfenomen, arbete och energi.

Kemi 1 (1 kp) omfattar

Grundläggande kemiska begrepp; grundämne, kemisk förening, atom, jon, isotop, kemiska reaktioner, kemisk bindning.

Ett eller flera av följande områden som är till nytta för den egna branschen och vardagslivet: syror och baser, olja och bensin, plaster, metaller, näringsämnen (kolhydrater, fetter, proteiner samt spårämnen), läkemedelskemi, enzymer och DNA.

Förvaring och säker behandling av kemiska ämnen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Tillämpning av fysikens begrepp, fenomen och lagbundenheter</i>	behärskar fysikens begrepp och lagbundenheter så väl att hen i sina arbetsuppgifter kan beakta de fenomen som anknyter till dem, men behöver handledning på vissa punkter	behärskar fysikens begrepp och lagbundenheter så väl att hen i sina arbetsuppgifter kan beakta de fenomen som anknyter till dem	behärskar fysikens begrepp och lagbundenheter så väl att hen i sina arbetsuppgifter på egen hand kan beakta de fenomen som anknyter till dem

<i>Beaktande av kemiska ämnen och deras egenskaper i arbetet</i>	beaktar i sitt arbete egenskaperna hos de kemiska ämnen som används mest i det egna arbetet samt reaktionerna och miljöriskerna i anknytning till dessa så väl att hen inte äventyrar sin egen eller andras säkerhet eller miljön, men behöver en aning handledning	beaktar i sitt arbete egenskaperna hos de kemiska ämnen som används mest i det egna arbetet samt reaktionerna och miljöriskerna i anknytning till dessa så väl att hen inte äventyrar sin egen eller andras säkerhet eller miljön	beaktar på egen hand i sitt arbete egenskaperna hos de kemiska ämnen som används mest i det egna arbetet samt reaktionerna och miljöriskerna i anknytning till dessa så väl att hen inte äventyrar sin egen eller andras säkerhet eller miljön och ger även andra instruktioner om säkert arbete
<i>Förvaring, hantering och bortskaffande av kemikalier</i>	hanterar, förvarar och bortskaffar på rätt sätt kemikalier som behövs i de egna arbetsuppgifterna, men behöver delvis handledning	hanterar, förvarar och bortskaffar på rätt sätt kemikalier som behövs i de egna arbetsuppgifterna	hanterar, förvarar och bortskaffar på rätt sätt kemikalier som behövs i de egna arbetsuppgifterna, och gör detta smidigt på egen hand

2.2.2.1 Anpassade mål kemi och fysik

Den studerande kan med handledning

- förstå några av fysikens grundbegrepp och beaktar med handledning några fenomen i anslutning till fysik
- utföra någon mätning genom att använda någon av de vanligaste mätmetoderna och instrumenten
- spara mätningar och observationer och kan med handledning presentera dem i form av tabeller och grafer
- beakta med handledning egenskaperna hos några kemiska ämnen samt reaktionerna och miljöriskerna i anknytning till dessa så att inte säkerheten eller miljön äventyras
- tolka med stöd de vanligaste miljömärkningarna
- hantera, förvara och bortskaffa några kemikalier på rätt sätt med handledning

Bedömning

I tabellen har föremålen för bedömning samt bedömningskriterier för tre olika kunskapsnivåer sammanställts. Föremålen för bedömning utgör samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
<i>Fysikens begrepp, fenomen och lagbundenheter</i> - väderlek - temperatur - luft, vind, nederbörd - vattnets kretslopp - hastighet - grundelement - observation och mätning	känner till något fysikaliskt fenomen t.ex. väderlek och temperatur	känner till några fysikaliska fenomen	förstår några av fysikens grundbegrepp och beaktar med handledning några fenomen i anslutning till fysik
	utför i grupp och med kontinuerlig handledning mätningar med de vanligaste mätinstrumenten	utför i grupp mätningar genom att använda några av de vanligaste mätmetoderna och mätinstrumenten i en handledd arbetssituation	utför med stöd mätningar genom att använda några av de vanligaste mätmetoderna och mätinstrumenten
	sparar med handledning mätningar och observationer	sparar med stöd mätningar och observationer	sparar mätningar och observationer och kan med handledning presentera dem i form av tabeller och grafer
<i>Beaktande av kemiska ämnen och deras egenskaper i arbetet</i> - grundämnen - kemikalier - varningsmärkning	beaktar med betydande handledning egenskaperna hos något kemiskt ämne som används i vardagen samt reaktionerna och miljöriskerna i anknytning till detta så att inte säkerheten eller miljön äventyras	beaktar med betydande handledning egenskaperna hos några kemiska ämnen som används mest i vardagen samt reaktionerna och miljöriskerna i anknytning till dessa så att inte säkerheten eller miljön äventyras	beaktar med handledning egenskaperna hos några kemiska ämnen samt reaktionerna och miljöriskerna i anknytning till dessa så att inte säkerheten eller miljön äventyras
	tolkar med kontinuerlig handledning några av de vanligaste	tolkar med handledning de vanligaste miljömärkningarna	tolkar med stöd de vanligaste miljömärkningarna

	miljömärkningarna		
Förvaring, hantering och bortskaffande av kemikalier	hanterar, förvarar och bortskaffar någon av de vanligaste kemikalierna på rätt sätt med betydande handledning	hanterar, förvarar och bortskaffar några vanliga kemikalier på rätt sätt med betydande handledning	hanterar, förvarar och bortskaffar några kemikalier på rätt sätt med handledning

2.2.3 Informations- och kommunikationsteknologi

(1 kp)

Mål för kunnande

Informations- och kommunikationsteknologi

(1 kp)

Den studerande

- kan använda de vanligaste informations- och kommunikationstekniska tillämpningarna och utnyttja de anvisningar och handböcker som är avsedda för ordbehandling och kalkylering
- kan skydda sin nätidetitet och integritet på sociala medier
- kan följa anvisningar och bestämmelser om upphovsrätt och etik, informationssäkerhet och -skydd samt dataskydd (virus)
- behärskar de olika sätten att lagra och skicka filer (filhantering och e-posthantering)

Informations- och kommunikationsteknologi 1 "IKT" (1 kp) omfattar

Ordbehandling, Word.

Introduktion i Excel.

Filhantering.

Sociala medier.

E-posthantering.

Internet och sökning av information på internet.

Informationsskydd.

Upphovsrätt och etik.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
Användning av informations- och kommuni-	använder de tillämpningar som hen behöver men behöver	använder smidigt tillämpningar som hen behöver	använder tillämpningar mångsidigt enligt situation och behov

<i>kationstekniska tillämpningar</i>	emellanåt handledning		
<i>Användning av anvisningar och handböcker</i>	använder anvisningar och handböcker, men behöver emellanåt handledning	använder smidigt anvisningar och handböcker	använder smidigt anvisningar och handböcker och löser olika problem med hjälp av dem
<i>Skydd av sin nätidentitet och integritet</i>	skapar med handledning en nätidentitet och bedömer riskerna förknippade med användningen av den samt skyddsmetoderna	skapar en nätidentitet och bedömer riskerna förknippade med användningen av den samt skyddsmetoderna	skapar en nätidentitet, bedömer riskerna förknippade med användningen av den och väljer skyddsmetoder som är lämpliga för utrustningen och användningssätten
<i>Iakttagande av anvisningar och bestämmelser</i>	följer i sitt arbete anvisningar och bestämmelser om upphovsrätt, informations-säkerhet, men behöver emellanåt handledning	följer på egen hand anvisningar och bestämmelser om upphovsrätt, informationssäkerhet	följer på egen hand anvisningar och bestämmelser om upphovsrätt, informationssäkerhet, håller sina kunskaper uppdaterade och ger vid behov andra handledning
	följer etiketten för nätanvändningen	följer etiketten för nätanvändningen	följer etiketten för nätanvändningen
<i>Förvaring och sändning av filer</i>	kan använda de vanligaste sätten att förvara och sända filer	väljer ändamålsenliga sätt att förvara och sända filer	väljer ändamålsenliga sätt att förvara och sända filer och beaktar då informations-säkerheten

2.2.3.1 Anpassade mål Informations- och kommunikationsteknologi

Den studerande kan efter handledning

- använda de vanligaste informations- och kommunikationstekniska tillämpningarna och följer korta instruktioner
- skydda sin nätidentitet och integritet
- följa anvisningar och bestämmelser om upphovsrätt, informationssäkerhet och dataskydd
- någon metod att lagra och skicka filer

Bedömning

I tabellen har föremålen för bedömning samt bedömningskriterier för tre olika kunskapsnivåer sammanställts. Föremålen för bedömning utgör samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
Användning av informations- och kommunikations-tekniska tillämpningar	använder de tillämpningar som hen behöver under kontinuerlig handledning	använder de tillämpningar som hen behöver med handledning	använder de tillämpningar som hen behöver efter handledning
Användning av anvisningar och handböcker	följer klartexts instruktioner med kontinuerlig handledning	följer klartexts instruktioner med handledning	följer klartexts instruktioner efter handledning
Skydd av sin nätidentitet och integritet	skapar under kontinuerlig handledning en nätidentitet	skapar under kontinuerlig handledning en nätidentitet	skapar under kontinuerlig handledning en nätidentitet och bedömer riskerna förknippade med användningen av den samt skyddsmetoderna
	väljer under kontinuerlig handledning en för situationen lämplig skyddsnivå för internetanslutningen	väljer under kontinuerlig handledning en för situationen lämplig skyddsnivå för internetanslutningen	väljer under kontinuerlig handledning en för situationen lämplig skyddsnivå för internetanslutningen
Iakttagande av anvisningar och bestämmelser	följer i sitt arbete anvisningar och bestämmelser om upphovsrätt, informationssäkerhet och dataskydd, med kontinuerlig handledning	följer i sitt arbete anvisningar och bestämmelser om upphovsrätt, informationssäkerhet och dataskydd, med handledning	följer i sitt arbete anvisningar och bestämmelser om upphovsrätt, informationssäkerhet och dataskydd, efter handledning

	följer etiketten för nätanvändningen med kontinuerlig handledning	följer etiketten för nätanvändningen med handledning	följer etiketten för nätanvändningen efter handledning
Förvaring och sändning av filer	kan använda de vanligaste sätten att spara och sända filer med kontinuerlig handledning	kan använda de vanligaste sätten att spara och sända filer med handledning	kan använda de vanligaste sätten att spara och sända filer efter handledning

2.3 Kunnande som behövs i samhället och arbetslivet

I examensdelen ingår samhällsfärdigheter, arbetslivsfärdighet, företagsamhet och företagande samt upprätthållande av arbetsförmåga, idrott och hälsokunskap.

I delområdet samhällsfärdigheter ingår också 1 kp från examensdelen "Socialt och kulturellt kunnande".

De olika ämnena i examensdelen: samhällsfärdigheter, arbetslivsfärdighet, företagsamhet och företagande samt upprätthållande av arbetsförmåga, idrott, motion och hälsokunskap, bedöms med vitsord. Lärare ger vitsord efter varje avslutad undervisningsdel och väger samman vitsorden till ett ämnesvitsord. Vitsorden dokumenteras i studerandes personliga studieplan och studiekort.

2.3.1 Samhällsfärdigheter

(1 kp samt 1 kp från examensdelen socialt och kulturellt kunnande)

Mål för kunnandet

Samhällsfärdigheter 1

(1 kp)

Den studerande

- kan agera som medborgare och delta i samhälleligt beslutsfattande
- kan följa principerna om jämlikhet och likabehandling
- kan planera och sköta sin egen ekonomi och bedöma riskerna i fråga om den
- använder sociala medier som ett medel för aktivt deltagande
- kan använda tjänster som samhället tillhandahåller och vara konsument

Samhällsfärdigheter 1 "Samhället och jag" (1 kp) omfattar

Hur styrs ett land med representativ demokrati (riksdag, regering och president)?

Politiska ideologier och valsystem.

EU, uppkomst och integration.

Mänskliga rättigheter och skyldigheter – likaberättigande, jämlikhet och jämställdhet, antirasism.

Sociala förmåner, studerandeförmåner.

Löneläge, förskottsinnehållning och levnadskostnader. Introduktion i regelverk för lån.

(amortering, ränta, borgen m.m.). Studerande gör en personlig budget för att lära sig att balansera sin egen ekonomi.

Konsumentens rättigheter och skyldigheter.

Lag och rätt.

Mediers påverkningsmöjligheter – vilka regler gäller? Genomslagskraft?

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande som medborgare och deltagande i samhälleligt beslutsfattande</i>	känner till medborgarnas grundrättigheter och skyldigheter och kan berätta om dem	känner till och har god insikt i medborgarnas grundrättigheter och skyldigheter och kan berätta om dem	känner till och har berömliga insikter i medborgarnas grundrättigheter och skyldigheter och bedömer dem i förhållande till rättigheterna och skyldigheterna i andra länder
	följer det samhälleliga beslutsfattandet	följer det samhälleliga beslutsfattandet och uttrycker sina egna åsikter om frågor som hen anser viktiga	följer aktivt det samhälleliga beslutsfattandet och deltar i det på olika sätt
	deltar i verksamhet som ordnas av studerande eller andra och påverkar för sin del den gemensamma verksamheten	deltar i verksamhet som ordnas av studerandekåren eller andra organisationer och påverkar för sin del beslutsfattandet	deltar i verksamhet som ordnas av studerandekåren eller andra organisationer och påverkar aktivt beslutsfattandet i olika frågor
<i>Iakttagande av principerna om jämlikhet och likabehandling</i>	samarbetar smidigt med olika människor, även i mångkulturella arbetsenheter	behandlar människor respektfullt, bemöter sina arbetskamrater och kunder jämlikt	bidrar till en tolerant atmosfär på arbetsplatsen och ingriper på lämpligt sätt om det

		oberoende av eventuell olikhet	förekommer mobbning eller trakasserier
<i>Planering och skötsel av sin egen ekonomi</i>	utarbetar med handledning en plan över sina utgifter och inkomster och beaktar då villkoren, följderna och riskerna förknippade med lån	utarbetar en plan över sina utgifter och inkomster och förutser då kommande händelser samt beaktar villkoren, följderna och riskerna förknippade med lån	utarbetar på egen hand och ansvarsfullt en plan över sina utgifter och inkomster och förutser då kommande händelser samt beaktar villkoren, följderna och riskerna förknippade med lån
<i>Utnyttjande av medier</i>	använder med handledning sociala medier för att främja sina egna intressen och/eller intressen som en sammanslutning eller ett företag som hen representerar har	använder sociala medier för att främja sina egna intressen och/eller intressen som en sammanslutning eller ett företag som hen representerar har	använder sociala medier mångsidigt för att främja sina egna intressen och/eller intressen som en sammanslutning eller ett företag som hen representerar har
<i>Lag och rätt</i>	känner till grunderna för ett rättssamhälle	har kunskap om grunderna för ett rättssamhälle	har ingående kunskap om grunderna för ett rättssamhälle
<i>Användning av tjänster som tillhandahålls i samhället och agerande som konsument</i>	använder de tjänster som studerande behöver och förstår hur tjänsterna i samhället finansieras	använder med urskillning de tjänster som studerande behöver och förstår hur tjänsterna i samhället finansieras	använder och väljer på egen hand de tjänster som studerande behöver och förstår hur tjänsterna i samhället finansieras
	känner till konsumentens rättigheter och skyldigheter och vet var man kan få hjälp i konsumentfrågor	söker forskningsbaserad information om produkter och tjänster i olika källor och vet var man kan få information och hjälp i konsumentfrågor	söker forskningsbaserad information om produkter och tjänster i olika källor och kan bedöma informationskällornas tillförlitlighet

2.3.1.1 Anpassade mål för Samhällsfärdigheter 1

Den studerande kan efter handledning

- agera som medborgare och delta i samhälleligt beslutsfattande
- följa principerna om jämlikhet och likabehandling
- och med stöd planera och sköta sin egen ekonomi
- använda sociala medier som ett medel för aktivt deltagande
- använda tjänster som samhället tillhandahåller och vara konsument

Bedömning

I tabellen har föremålen för bedömning samt bedömningskriterier för tre olika kunskapsnivåer sammanställts. Föremålen för bedömning utgör samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
<i>Agerande som medborgare och deltagande i samhälleligt beslutsfattande</i>	har grundläggande kännedom om medborgarnas grundrättigheter och skyldigheter, men behöver kontinuerlig handledning	har grundläggande kännedom om medborgarnas grundrättigheter och skyldigheter, men behöver handledning	Har grundläggande kännedom om medborgarnas grundrättigheter och skyldigheter, men behöver tidvis handledning
	kan med kontinuerlig handledning förstå det samhälleliga beslutsfattandet i frågor som berör	kan under handledning ta ställning i vissa frågor	kan efter handledning ta ställning i vissa frågor och ha en egen åsikt
	kan med under handledning och med stöd visa intresse att delta i verksamhet som ordnas av studerandekåren eller andra verksamheter	kan under handledning visa intresse att delta i verksamhet som ordnas av studerandekåren eller andra verksamheter	kan efter handledning visa intresse att delta i verksamhet som ordnas av studerandekåren eller andra verksamheter
<i>Iakttagande av principerna om jämlikhet och likabehandling</i>	samarbetar med människor, men behöver kontinuerlig handledning och stöd	samarbetar under handledning med andra människor	samarbetar efter handledning med andra människor på ett respektfullt sätt

Planering och skötsel av sin egen ekonomi	kan med kontinuerlig handledning utarbeta en plan över sina utgifter och inkomster	kan med handledning utarbeta en plan över sina utgifter och inkomster och kan med stöd förstå risker i samband med lån	kan efter handledning utarbeta en plan över sina utgifter och inkomster och beakta följderna och riskerna i samband med lån
Utnyttjande av medier	använder med kontinuerlig handledning sociala medier för att söka fakta	använder under handledning sociala medier för att söka fakta	kan efter handledning söka fakta på sociala medier
Lag och rätt	kan med kontinuerlig handledning ge en bild av hur ett rättssamhälle är uppbyggt	kan under handledning ge en bild av hur ett rättssamhälle är uppbyggt	kan efter handledning schematiskt beskriva hur ett rättssamhälle är uppbyggt
Användning av tjänster som tillhandahålls i samhället och agerande som konsument	kan med kontinuerlig handledning använda de tjänster som studerande behöver och har en bild av hur tjänsterna finansieras	kan under handledning använda de tjänster som studerande behöver och har en bild av hur tjänsterna finansieras	kan efter handledning använda de tjänster som studerande behöver och har en bild av hur tjänsterna finansieras
	kan med kontinuerlig handledning ta reda på konsumentens rättigheter och skyldigheter	kan under handledning ta reda på konsumentens rättigheter och skyldigheter	kan efter handledning ta reda på konsumentens rättigheter och skyldigheter

2.3.2 Mål för kunnandet Samhällsfärdigheter 2 (1 kp)

ingår i examensdelen "Socialt och kulturellt kunnande" men inkluderas i undervisningen i samhällsfärdigheter. Lärare i samhällsfärdigheter samarbetar med övriga lärare för att sammanjämka studerandes kunnande till ett enda vitsord för examensdelen "Socialt och kulturellt kunnande".

Den studerande

- känner till självstyrelsens uppkomst, hur självstyrelsen är utformad, hur landskapsregering och olika självstyrelseorgan fungerar och hur det ekonomiska systemet är uppbyggt, hembygdsrätt och demilitarisering
- har grundläggande kunskaper om det politiska systemet på Åland
- känner till den kommunala självstyrelsens villkor inklusive ekonomi och budgetering
- känner till Ålands koppling till EU

- har en uppfattning om den åländska befolkningens struktur (ålder, inkomst, utbildning, migration, sysselsättning m.m.)
- känner till det åländska näringslivets struktur (olika näringsgrenar, fördelning per bransch m.m.)

Samhällsfärdigheter 2, "Det åländska samhället" (1kp) omfattar

Den åländska självstyrelsen, bakgrund och styrelseskick samt bakgrunden till demilitarisering och neutralisering.

Det politiska systemet på Åland.

Den kommunala självstyrelsen på Åland, ekonomi och styrning.

Åland och EU i jämförelse med Finland och övriga Norden.

Befolkning och näringsliv på Åland i jämförelse med Finland och övriga Norden.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Agerande som medborgare och deltagande i samhälleligt beslutsfattande</i>	känner till huvuddragen för självstyrelsen och de skyldigheter och rättigheter som de åländska medborgarna har	har god kännedom om självstyrelsen och de skyldigheter och rättigheter som de åländska medborgarna har	har berömlig kännedom om självstyrelsen och kan bedöma de rättigheter och skyldigheter de åländska medborgarna har
	kan följa det samhälleliga beslutsfattandet	följer det samhälleliga beslutsfattandet och uttrycker sina egna åsikter om frågor som hen anser viktiga	följer aktivt det samhälleliga beslutsfattandet och deltar i det på olika sätt
	har viss kunskap om vilka samhällssektorer som kommunerna har hand om och hur ekonomin fungerar i en kommun	har god kunskap om vilka samhällssektorer som kommunerna har hand om och hur ekonomin fungerar i en kommun	har djupgående kunskap om vilka samhällssektorer som kommunerna har hand om och hur ekonomin fungerar i en kommun
<i>Sociala skyddsnät</i>	har nöjaktig kunskap om de sociala skyddsnät som finns i samhället	har god kunskap om de sociala skyddsnät som finns i samhället	har djupgående kunskap om de sociala skyddsnät som finns i samhället och kan bedöma deras ekonomiska betydelse

Agerande som medborgare i EU	känner till varför EU grundats, dess viktigaste organ och inverkan på enskilda medborgare	har kunskap om varför EU grundats, dess viktigaste organ och inverkan på enskilda medborgare	har djupgående kunskap om varför EU grundats, dess viktigaste organ och inverkan på enskilda medborgare och kan bedöma vilket betydelse det har för Åland att vara en del av EU
Att redogöra för det åländska samhället, befolkning och näringsliv	känner till grundläggande fakta om det åländska näringslivet och den åländska befolkningsstrukturen	har kunskap om grundläggande fakta om i det åländska näringslivet och den åländska befolkningsstrukturen	har ingående kunskap om grundläggande fakta om det åländska näringslivet och den åländska befolkningsstrukturen och kan analysera konsekvenserna av näringsliv och befolkning

2.3.2.1 Anpassade mål för Samhällsfärdigheter 2 (1 kp)

Den studerande har efter handledning

- en bild av självstyrelsens uppkomst, hur självstyrelsen är utformad, hur landskapsregering och olika självstyrelseorgan fungerar och hur det ekonomiska systemet är uppbyggt, hembygdsrätt och demilitarisering
- har en bild av hur det politiska systemet fungerar på Åland
- har en bild av den kommunala självstyrelsens villkor och ekonomiska underlag
- en bild av Ålands koppling till EU
- bild av den åländska befolkningens struktur (ålder, inkomst, utbildning, migration, sysselsättning m.m.)
- en bild av det åländska näringslivets struktur (olika näringsgrenar, fördelning per bransch m.m.)

Bedömning

I tabellen har föremålen för bedömning samt bedömningskriterier för tre olika kunskapsnivåer sammanställts. Föremålen för bedömning utgör samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		

Agerande som medborgare och deltagande i samhälleligt beslutsfattande	kan under kontinuerlig handledning förstå huvuddragen för självstyrelsen och de skyldigheter och rättigheter som de åländska medborgarna har	kan under kontinuerlig handledning förstå självstyrelsen och de skyldigheter och rättigheter som de åländska medborgarna har	kan efter handledning presentera en schematisk bild av självstyrelsen och kan bedöma de rättigheter och skyldigheter de åländska medborgarna har
	kan under kontinuerlig handledning det samhälleliga beslutsfattandet	kan under handledning följa det samhälleliga beslutsfattandet	kan efter handledning följa det samhälleliga beslutsfattandet och kan uttrycka sina egna åsikter i vissa frågor
	kan under kontinuerlig handledning ge en schematisk bild av en kommuns verksamhet och ekonomi	kan under handledning ge en schematisk bild av en kommuns verksamhet och ekonomi och vilka sektorer som hör till landskapet och vilka som hör till kommunen	kan efter kontinuerlig handledning ge en schematisk bild av en kommuns verksamhet och ekonomi och vilka sektorer som hör till landskapet och vilka som hör till kommunen
Sociala skyddsnet	kan under kontinuerlig handledning ge en schematiskt presentera de sociala skyddsnet som finns i samhället	kan under handledning ge en schematisk bild av en kommuns verksamhet och ekonomi	kan efter handledning ge en schematisk bild av en kommuns verksamhet och ekonomi
Agerande som medborgare i EU	kan under kontinuerlig handledning ge en bild av EU:s betydelse för enskilda medborgare	kan under handledning ge en bild av EU:s betydelse för enskilda medborgare och varför EU grundats	kan efter handledning ge en bild av EU:s betydelse för enskilda medborgare och varför EU grundats
Att redogöra för det åländska samhället, befolkning och näringsliv	kan under kontinuerlig handledning ge en bild av det åländska näringslivet och den åländska befolkningsstrukturen	kan under handledning ge en bild av det åländska näringslivet och den åländska befolkningsstrukturen	kan efter handledning ge en bild av det åländska näringslivet och den åländska befolkningsstrukturen

2.3.3 Arbetslivsfärdighet

(1 kp)

Studering ska i undervisningen få en grundläggande kunskap om villkoren i arbetslivet. Undervisningen ska också ge studering grund för att agera och verka under lärande i arbete och senare i arbetslivet. En del av undervisningen eller praktiska övningar kan ske och genomföras i samband med lärande i arbete. Lärare samarbetar med lärare i svenska och engelska för att gemensamt ge studering en kunskap om hur arbetsansökan och CV utformas och hur rekrytering sker.

Mål för kunnande

Arbetslivsfärdighet 1

(1 kp)

Den studering

- kan söka en arbetsplats åt sig själv
- kan redogöra för de viktigaste frågorna i arbetsavtalssystemet och i arbetsavtal
- känner till fackförningars verksamhet
- kan sätta sig in i arbetsplatsens verksamhet och arbetsuppgifterna på arbetsplatsen samt se till att säkerhetssystem följs
- kan arbeta på en arbetsplats och utveckla sitt kunnande

Arbetslivsfärdighet 1 "Jag och arbetslivet" (1 kp) omfattar

Arbetarskyddslagstiftning, arbetslagstiftningen.

Var hittar vi lagstiftning och regelverk för branschen?

Arbetsmarknadsorganisationer och praxis för avtal.

Kollektivavtal för branschen.

Arbetsansökan, CV och rekryteringsprocess.

EURES och Nordjobb.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studering		
<i>Arbetsökning</i>	söker arbete och skriver en arbetsansökan och ett CV, men behöver en aning handledning	söker arbete på egen hand och skriver en tydlig arbetsansökan och ett tydligt CV	söker arbeten aktivt och initiativrikt och identifierar sina styrkor, skriver en tydlig arbetsansökan och ett tydligt CV som ger en bra bild av det egna kunnandet

	uppträder korrekt vid en anställningsintervju	uppträder artigt och korrekt vid en anställningsintervju och visar intresse för den lediga platsen	uppträder artigt och korrekt vid en anställningsintervju och visar på ett mångsidigt sätt intresse för den lediga platsen
	klär sig korrekt med tanke på branschen och arbetsplatsen	tar i sin klädsel hänsyn till arbetsplatsens och branschens karaktär	tar i sin klädsel hänsyn till arbetsplatsens och branschens särdrag
	redogör för sitt kunnande	redogör tydligt för sina styrkor vid presentation av sitt kunnande	ger en väl underbyggd och omfattande redogörelse för sitt kunnande och sina styrkor
Användning av medier vid arbetsökning	söker uppgifter om arbetsplatser i medier	bekantar sig med arbetsplatser med hjälp av uppgifter i medier	använder mångsidigt medier vid arbetsökning och drar nytta av möjligheterna i de sociala medierna
Kännedom om arbetsmarknads-systemet, arbetsavtal och innehållet i arbetslagstiftningen	har kunskap om de viktigaste frågorna i branschens arbetsvillkor och i den arbetslagstiftning som gäller den egna branschen	har kunskap om branschens arbetsvillkor och den centrala arbetslagstiftning som gäller den egna branschen	har goda kunskaper om den egna branschens arbetsvillkor och om möjligheterna i den centrala arbetslagstiftningen när det gäller att utveckla arbetet
	känner till innehållet i det egna arbetsavtalet	ser till att innehållet i det egna arbetsavtalet överensstämmer med det man kommit överens om	ser till att innehållet i det egna arbetsavtalet överensstämmer med det man kommit överens om och att avtalet följer gällande lagstiftning
	beaktar i sitt arbete sina rättigheter och skyldigheter, men behöver emellanåt handledning	beaktar i sitt arbete sina rättigheter och skyldigheter	beaktar i sitt arbete sina rättigheter och skyldigheter samt motiverar ansvarsfullt sitt agerande

	kan med viss handledning skaffa information om branschens lagstiftning och regelverk	har kunskap om källor som ger information om lagstiftning och andra branschspecifika regelverk	har ingående kunskap om källor som ger information om lagstiftning och andra branschspecifika regelverk och kan tillämpa reglerna
Att sätta sig in i arbetsplatsens verksamhet och i arbetet	söker information om arbetsplatsens verksamhet och om sina arbetsuppgifter	söker mångsidigt information om arbetsplatsens verksamhet och om sina arbetsuppgifter	söker på egen hand och mångsidigt information om arbetsplatsens verksamhet och om sina arbetsuppgifter
	följer de säkerhetsanvisningar som gäller för arbetet	följer de säkerhetsanvisningar som gäller för arbetet i olika situationer	tillämpar och utvecklar de säkerhetsanvisningar som getts om arbetet
Arbete på en arbetsplats	följer arbetstiderna och de överenskomna rutinerna	följer arbetstiderna och de överenskomna rutinerna samt agerar flexibelt i olika arbetssituationer	följer arbetstiderna och de överenskomna rutinerna samt agerar flexibelt i olika föränderliga situationer på arbetsplatsen
	sköter om de skyddskläder och andra kläder som krävs i arbetet	sköter om de skyddskläder och andra kläder som krävs i arbetet	sköter om de skyddskläder och andra kläder som krävs i arbetet
	arbetar i ett arbetslag och tillsammans med olika människor, men behöver emellanåt handledning	arbetar naturligt på arbetsplatsen tillsammans med olika människor och grupper	arbetar naturligt på sin arbetsplats tillsammans med olika människor och grupper samt kommer med utvecklingsidéer som kan användas på arbetsplatsen och i arbetslaget

2.3.3.1 Anpassade mål för arbetslivsfärdighet

(1 kp)

Den studerande kan efter handledning

- söka en arbetsplats åt sig själv
- förstå de viktigaste frågorna i arbetsavtalsystemet och i arbetsavtal
- förstå fackföreningars verksamhet
- sätta sig in i arbetsplatsens verksamhet och arbetsuppgifterna på arbetsplatsen samt se till att säkerhetssystem följs
- arbeta på en arbetsplats och utveckla sitt kunnande

Bedömning

I tabellen har föremålen för bedömning samt bedömningskriterier för tre olika kunskapsnivåer sammanställts. Föremålen för bedömning utgör samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
<i>Arbetsökning</i>	kan med kontinuerlig handledning skriva sin CV och söka ett arbete	kan under kontinuerlig handledning skriva sin CV och söka ett arbete	kan efter handledning skriva sin CV och söka ett arbete
	kan efter grundlig handledning och med stöd uppträda korrekt vid en anställningsintervju	kan under handledning uppträda korrekt vid en anställningsintervju	Kan efter handledning uppträda korrekt vid en anställningsintervju
	klär sig under kontinuerlig handledning korrekt	klär sig under kontinuerlig handledning korrekt	klär sig efter handledning korrekt
<i>Användning av medier vid arbetsökning</i>	kan under kontinuerlig handledning söka uppgifter om arbetsplatser i medier	kan under handledning söka uppgifter om arbetsplatser i medier	kan efter handledning söka uppgifter om arbetsplatser i medier

Kännedom om arbetsmarknads-systemet, arbetsavtal och innehållet i arbetslagstiftningen	kan under kontinuerlig handledning förstå de viktigaste frågorna i branschens arbetsvillkor och arbetslagstiftning	kan under handledning förstå de viktigaste frågorna i branschens arbetsvillkor och arbetslagstiftning	kan efter kontinuerlig handledning förstå de viktigaste frågorna i branschens arbetsvillkor och arbetslagstiftning
	beaktar under kontinuerlig handledning sina rättigheter och skyldigheter	beaktar under handledning sina rättigheter och skyldigheter	beaktar efter handledning sina rättigheter och skyldigheter samt motiverar ansvarsfullt sitt agerande
	följer under kontinuerlig handledning de säkerhetsanvisningar som gäller för arbetet	följer under handledning de säkerhetsanvisningar som gäller för arbetet i olika situationer	följer efterhandledning de säkerhetsanvisningar som getts om arbetet
Arbete på en arbetsplats	följer arbetstiderna och de överenskomna rutinerna, men behöver handledning	följer arbetstiderna och de överenskomna rutinerna, men behöver viss handledning	följer arbetstiderna och de överenskomna rutinerna
	sköter om de skyddskläder och andra kläder som krävs i arbetet, men behöver handledning	sköter om de skyddskläder och andra kläder som krävs i arbetet, men behöver viss handledning	sköter efter handledning om de skyddskläder och andra kläder som krävs i arbetet
	arbetar i ett arbetslag och tillsammans med olika människor, men behöver handledning	arbetar tillsammans med olika människor och grupper, men behöver viss handledning	arbetar efter handledning tillsammans med olika människor

2.3.4 Företagsamhet och företagsverksamhet

(1 kp)

Mål för kunnandet

Företagsamhet och företagsverksamhet 1

(1 kp)

Den studerande

- kan bedöma och identifiera sitt kunnande och sina styrkor
- kan ta fram en egen affärsidé och undersöka möjligheterna att utveckla den
- kan bedöma sina möjligheter att bli företagare
- kan undersöka sina egna professionella nätverk
- kan identifiera lönsamma principer för affärsverksamhet
- kan bedöma betydelsen av sin egen företagsamhet och företagsverksamhet för den egna välfärden och för landets och Ålands ekonomi

Företagsamhet och företagsverksamhet 1, "Entreprenörskap" (1 kp) omfattar

Det ekonomiska kretsloppet.

Företagare och entreprenörer.

Affärsidé.

Företagsformer och intressenter.

Ekonomiska grundbegrepp och ekonomisk planering.

Inköp och ekonomiska grundbegrepp.

Pris och moms.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Bedömning och identifiering av det egna kunnandet</i>	bedömer sitt kunnande och tar reda på sina styrkor med tanke på verksamhet inom den egna branschen, men behöver emellanåt handledning	bedömer på flera olika sätt sitt kunnande och sina styrkor med tanke på verksamhet inom den egna branschen	bedömer på många olika sätt och välgrundat sitt kunnande och sina styrkor med tanke på verksamhet inom den egna branschen
<i>Framtagning av en egen affärsidé och undersökning av möjligheterna att utveckla den</i>	undersöker och kommer med idéer när det gäller möjligheter i fråga om verksamhet, företagsformer, viktiga tjänster eller	undersöker och kommer med idéer när det gäller möjligheter i fråga om företagsverksamhet, företagsformer,	undersöker på många olika sätt och på egen hand möjligheter i fråga om företagsverksamhet, företagsformer,

	produkter, men behöver emellanåt handledning	viktiga tjänster eller produkter, utvecklar affärsidén	viktiga tjänster eller produkter, utvecklar och kan realistiskt beskriva framtiden för affärsidén
Bedömning av möjligheterna att bli företagare	skaffar information om åtgärder och stödtjänster för grundande av eget företag, men behöver emellanåt handledning	tar på olika sätt reda på vilka olika åtgärder som behövs vid grundande av ett eget företag och vilka stödtjänster som finns tillgängliga	tar på många olika sätt reda på och motiverar vilka åtgärder som behövs vid grundande av ett eget företag och vilka stödtjänster som finns tillgängliga
Undersökning av egna professionella nätverk	tar reda på vilka företag som finns inom den egna branschen	tar grundligt reda på vilka företag som finns inom den egna branschen	tar grundligt och realistiskt och på egen hand reda på vilka företag som finns inom den egna branschen
Utredning av principerna för affärsverksamhet	tar reda på finansieringskällor, intäkter och kostnader, men behöver emellanåt handledning	tar reda på finansieringskällor, intäkter och kostnader	tar grundligt och välgrundat reda på finansieringskällor, intäkter och kostnader
Utredning av betydelsen av företagsverksamhet inom den egna branschen	tar reda på risker och ansvar som är förknippade med företagsverksamhet, men behöver emellanåt handledning	tar mångsidigt reda på risker och ansvar som är förknippade med företagsverksamhet	tar reda på riskerna förknippade med företagsverksamhet och kan bedöma var och om det finns möjlighet för nyetablering i branschen

2.3.4.1 Anpassade mål för Företagsamhet och företagande

(1 kp)

Den studerande kan efter handledning

- bedöma sitt kunnande och sina styrkor
- bedöma sin insats i ett företag och på en arbetsplats
- förstå vad som behövs för att en affärsverksamhet ska bli lönsam
- bedöma betydelsen av sin egen företagsamhet och företagsverksamhet för den egna välfärden och för landets och Ålands ekonomi

Bedömning

I tabellen har föremålen för bedömning samt bedömningskriterier för tre olika kunskapsnivåer sammanställts. Föremålen för bedömning utgör samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
<i>Bedömning och identifiering av det egna kunnandet</i>	bedömer under kontinuerlig handledning sitt kunnande med tanke på verksamhet inom den egna branschen	bedömer under handledning sitt kunnande och sina styrkor med tanke på verksamhet inom den egna branschen	bedömer efter handledning sitt kunnande och sina styrkor med tanke på verksamhet inom den egna branschen
<i>Affärsidéer</i>	kan under kontinuerlig handledning förstå och skapa sig en bild av olika affärsidéer	kan under handledning förstå och skapa sig en bild av olika affärsidéer	kan efter handledning förstå och presentera olika affärsidéer
<i>Företagande</i>	kan under kontinuerlig handledning förstå villkoren för företagande	kan under handledning förstå villkoren för företagande	kan efter handledning förstå villkoren för företagande och vad som krävs av en person som driver eget företag
<i>Företagare i branschen</i>	kan under kontinuerlig handledning ta reda på vilka företag som finns inom den egna branschen	kan under handledning ta reda på vilka företag som finns inom den egna branschen	kan efter handledning ta reda på vilka företag som finns inom den egna branschen
<i>Utredning av principerna för affärsverksamhet</i>	kan under kontinuerlig handledning ta reda på ett företags finansieringskällor, intäkter och kostnader	kan under handledning ta reda på ett företags finansieringskällor, intäkter och kostnader	kan efter handledning ta reda på ett företags finansieringskällor, intäkter och kostnader
<i>Utredning av betydelsen av företags- verksamhet inom den egna branschen</i>	kan under kontinuerlig handledning ge en bild av vilka risker och ansvar som är förknippade med företagsverksamhet	kan under handledning ge en bild av vilka risker och ansvar som är förknippade med företagsverksamhet	kan efter handledning ge en bild av vilka risker och ansvar som är förknippade med företagsverksamhet

2.4 Socialt och kulturellt kunnande

I examensdelen ingår kännedom om kulturer (2 kp) och miljö- och hållbarhetskunnande (1 kp) samt kulturkännedom ur ett modersmålsperspektiv (1 kp), främmandespråksperspektiv (2 kp) och kännedom om Ålands självstyrelse och kultur (1 kp).

2.4.1 Kännedom om kulturer

(2 kp)

Mål för kunnandet

Kännedom om kulturer 1 och 2

(2 kp)

Den studerande

- kan följa principerna om jämlikhet och likabehandling och främjar för sin del jämlikhet och likabehandling av alla
- kan agera, uppföra sig och klä sig enligt situationens och arbetskulturens krav
- kan identifiera de grundläggande särdragen hos olika kulturer och den kulturella mångfalden inom sin bransch
- kan ta hänsyn till de olika kulturella gruppernas viktigaste traditioner och deras inverkan på verksamheten inom sin bransch
- kan förmedla den egna branschens historia, traditioner och förändrade tillvägagångssätt och jämföra dem med särdragen i andra kulturer

”Kännedom om kulturer 1” (1 kp) omfattar

Den västerländska kulturen, religion, seder och bruk.

Skillnader och likheter inom olika religioner.

Grunddrag för den österländska kulturen.

Klädedräkt och klädedräktens betydelse.

”Kännedom om kulturer 2” (1 kp) omfattar

Flyttningsrörelser och orsaker till emigration och flykt.

Ålänningarnas emigration och flykt.

Kulturkännedom och kulturkrocker.

Traditioner och traditionsförändringar.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Iakttagande av principerna om jämlikhet och likabehandling</i>	respekterar kulturell mångfald och mänskliga rättigheter samt agerar rättvist	främjar genom sitt agerande interaktionen och förståelsen när det gäller individers och gruppers kulturella värderingar, föreställningar och åsikter	agerar på ett etiskt hållbart sätt i interkulturella konfliktsituationer genom att dra nytta av sina kunskaper om gruppers olika levnadssätt
<i>Iakttagande av den arbetskultur som uppgiften kräver</i>	vet vilka krav arbetsuppgiften och verksamheten ställer på klädsel och uppförande	beaktar i klädsel, uppförande och agerande på egen hand kraven i arbetsplatsens kultur	utvecklar i sina dagliga arbetsuppgifter de krav på arbetsätt och rutiner som arbetsplatsens kultur ställer
<i>Identifiering av kulturers grundläggande drag och mångfald</i>	observerar kulturella bruk i det vardagliga livet och lägger märke till hur de inverkar i verksamheten	identifierar kulturell mångfald och dess inverkan på handlingssätten	identifierar på egen hand kulturell mångfald och agerar naturligt och initiativrikt i interkulturella situationer
<i>Beaktande av kulturers särdrag</i>	beaktar med handledning bruket inom olika kulturer	beaktar i sina arbetsuppgifter de handlingssätt som den kulturella mångfalden kräver	beaktar i sitt arbete den kulturella mångfalden och utvecklar arbetet utifrån den
<i>Utveckling av traditioner och praxis</i>	observerar förändringar i praxis inom den egna branschen och identifierar olika kulturella sätt att lösa problem	identifierar den egna branschens historia, tillvägagångssätt och praxis och jämför olika kulturer i fråga om dessa	utvecklar den egna branschens praxis och tillvägagångssätt utifrån traditioner och kulturella influenser

2.4.1.1 Anpassade mål för Kännedom om kulturer

(2 kp)

Den studerande kan efter handledning

- följa principerna om jämlikhet och likabehandling och främjar för sin del jämlikhet och likabehandling av alla
- agera, uppföra sig och klä sig enligt situationens och arbetskulturens krav
- se grundläggande särdragen hos olika kulturer och den kulturella mångfalden inom sin bransch
- ta hänsyn till de olika kulturella gruppernas viktigaste traditioner och deras inverkan på verksamheten inom sin bransch

Bedömning

I tabellen har föremålen för bedömning samt bedömningskriterier för tre olika kunskapsnivåer sammanställts. Föremålen för bedömning utgör samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
<i>Iakttagande av principerna om jämlikhet och likabehandling</i>	kan under kontinuerlig handledning respektera kulturell mångfald och mänskliga rättigheter	kan under handledning respektera kulturell mångfald och mänskliga rättigheter	kan efter handledning respektera kulturell mångfald och mänskliga rättigheter och har förståelse för mänskliga olikheter
<i>Iakttagande av den arbetskultur som uppgiften kräver</i>	kan under kontinuerlig handledning möta de krav arbetsuppgiften och verksamheten ställer på klädsel och uppförande	kan under handledning möta de krav arbetsuppgiften och verksamheten ställer på klädsel och uppförande	kan efter handledning möta de krav arbetsuppgiften och verksamheten ställer på klädsel och uppförande
<i>Identifiering av kulturers grundläggande drag och mångfald</i>	kan under kontinuerlig handledning förstå kulturella bruk i det vardagliga livet	kan under handledning förstå kulturell mångfald och dess inverkan på handlingssätten	kan efter handledning förstå kulturell mångfald och dess inverkan i olika situationer

Beaktande av kulturers särdrag	kan under kontinuerlig handledning förstå olika kulturers handlingsätt	kan under handledning förstå olika kulturers handlingsätt och anpassa sig därefter	kan efter handledning förstå olika kulturers handlingsätt och anpassa sitt agerande efter detta
Utveckling av traditioner och praxis	kan under kontinuerlig handledning se förändringar i praxis inom den egna branschen	kan under handledning se förändringar i praxis inom den egna branschen	kan efter handledning se förändringar i praxis inom den egna branschen

2.4.2 Miljö- och hållbarhetskunnande

(1 kp)

Studera ska i undervisningen få ett praktiskt kunnande och utveckla sin förmåga att i sitt yrke och privata liv främja hållbarhet och miljöetiskt handlande. Undervisningen ska integreras med yrkesundervisningen och lärande i arbete med mål att studerande kommer till insikt om betydelsen av sitt eget agerande och engagemang.

Mål för kunnandet

Miljö- och hållbarhetskunnande

(1 kp)

Den studerande

- kan följa miljölagstiftningen och principerna i kvalitets-, miljö- och säkerhetssystemen inom den egna branschen samt principerna för hållbar utveckling
- kan i sitt arbete sörja för den biologiska mångfalden
- kan se sambandet mellan eget handlande och påverkan på lokal, regional och global miljö
- kan genom sitt arbets- och handlingsätt motverka ytterligare klimatförändring
- kan i sitt arbete beakta de potentiella miljökonsekvenserna, såsom utsläpp i luften, vatten eller marken
- kan sortera avfall och utnyttja möjligheterna till återvinning på ett riktigt sätt samt har kännedom om livscykeln för i branschen förekommande produkter
- kan genom aktiva val minimera uppkomsten av avfall

”Miljö- och hållbarhetskunnande 1” (1 kp) omfattar

Principer för kvalitets-, miljö- och säkerhetssystem.

Principerna för ett hållbart samhälle, kretsloppstänkande.

Sopberget som miljöproblem (återvinning och sortering av sopor).

Klimatförändringen (orsaker till, konsekvenser och åtgärder).

samt ett eller flera av nedanstående områden, beroende på utbildning:

Försurning (orsaker till, konsekvenser och åtgärder).

Vattenvård (orsaker till, konsekvenser och åtgärder), dricksvattensituationen i världen.

Hållbart tänkande gällande livsmedelsproduktion.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1	Goda G 2	Berömliga B 3
	Den studerande		
<i>Iakttagande av miljölagstiftningen, principerna i säkerhetssystem och principerna för hållbar utveckling</i>	följer med handledning de centrala författningarna, föreskrifterna och instruktionerna om miljön	följer de centrala författningarna, föreskrifterna och instruktionerna om miljön	följer de centrala författningarna, föreskrifterna och instruktionerna om miljön och förutser kommande ändringar
	följer miljö-, kvalitets- och säkerhetssystemen, men behöver emellanåt handledning	följer miljö-, kvalitets- och säkerhetssystemen	deltar aktivt i att bygga upp och/eller utveckla miljö-, kvalitets- och säkerhetssystemen på sin arbetsplats
	skadar inte miljön genom sina åtgärder	bygger sitt agerande på respekt för miljön	bygger sitt agerande på en exemplarisk respekt för miljön
	agerar med handledning miljöeffektivt	agerar miljöeffektivt	främjar miljöeffektivitet genom sitt agerande
	värnar med handledning om kulturarvet i sitt yrke	värnar om kulturarvet i sitt yrke	deltar aktivt i att värna om kulturarvet i sin närmiljö och främjar det i sitt yrke
	agerar tolerant i sitt arbete	respekterar medmänniskornas värderingar och rättigheter	respekterar medmänniskornas värderingar och rättigheter och strävar efter att följa principerna om jämlikhet och likabehandling

Genomförande av livscykel tänkande	väljer med handledning produkter och tjänster med små livscykeffekter på naturen	väljer produkter och tjänster med små livscykeffekter på naturen	väljer produkter och tjänster med små livscykeffekter på naturen och kan förklara grunderna och teorierna för sitt val
Bevarande av naturens mångfald	strävar genom sitt handlingsätt efter att bevara naturens mångfald	strävar aktivt efter att bevara naturens mångfald genom sitt handlingsätt	främjar genom sitt handlingsätt bevarandet av naturens mångfald
Anpassning till klimatförändringen	väljer arbets- och handlingsätt som möjliggör anpassning till klimatförändringen men behöver emellanåt handledning	väljer arbets- och handlingsätt som möjliggör anpassning till klimatförändringen	främjar användningen av arbets- och handlingsätt som möjliggör anpassning till klimatförändringen
Främjande av energi- och materialeffektivitet samt förhindrande av att avfall uppkommer	väljer med handledning redskap och material som främjar energieffektiviteten	väljer redskap och material som främjar energieffektiviteten	främjar en energieffektiv användning av redskap och material
	beaktar med handledning materialeffektiviteten i valsituationer	beaktar materialeffektiviteten i valsituationer	främjar en effektiv användning av material
	förhindrar med handledning uppkomsten av avfall i vanliga arbetsuppgifter	förhindrar uppkomsten av avfall	arbetar aktivt för att avfall inte ska uppkomma
Beaktande av verksamhetens miljökonsekvenser	identifierar aktiviteter som kan orsaka utsläpp i luften, vatten eller marken, men behöver tidvis handledning	identifierar aktiviteter som kan orsaka utsläpp i luften, vatten eller marken	förutser de aktiviteter som kan orsaka utsläpp i luften, vatten eller marken
	observerar i sitt arbete de vanligaste miljöriskerna och kan med handledning ge	observerar i sitt arbete de vanligaste miljöriskerna och kan ge förslag på hur de ska hanteras	observerar i sitt arbete de vanligaste miljöriskerna och vet hur de ska hanteras

	förslag på hur de ska hanteras		
	strävar genom sitt handlingsätt efter att förhindra utsläpp	föregår med gott exempel när det gäller att förhindra utsläpp	föregår aktivt med gott exempel när det gäller att förhindra utsläpp
Sortering av avfall och återvinning	identifierar enligt instruktioner bekanta avfallsfraktioner	identifierar avfallsfraktioner	identifierar på egen hand avfallsfraktioner
	sorterar avfall med handledning i normala arbetsuppgifter och strävar efter att utnyttja möjligheterna till återvinning	sorterar avfall enligt instruktionerna och utnyttjar möjligheterna till återvinning	sorterar avfall och söker nya möjligheter till återvinning
	uppskattar med handledning kostnadsbesparingar	uppskattar kostnadsbesparingar	ger råd om kostnadsbesparingar

2.4.2.1 Anpassade mål för Miljö- och hållbarhetskunnande

(1 kp)

Den studerande kan efter handledning

- följa miljölagstiftningen och principerna i kvalitets-, miljö- och säkerhetssystemen inom den egna branschen samt principerna för hållbar utveckling
- i sitt arbete sörja för den biologiska mångfalden
- förstå sambandet mellan eget handlande och påverkan på lokal, regional och global miljö
- genom sitt arbets- och handlingsätt motverka ytterligare klimatförändring
- i sitt arbete beakta de potentiella miljökonsekvenserna, såsom utsläpp i luften, vatten eller marken
- sortera avfall och utnyttja möjligheterna till återvinning på ett riktigt sätt samt har kännedom om livscykeln för i branschen förekommande produkter
- kan genom aktiva val minimera uppkomsten av avfall

Bedömning

I tabellen har föremålen för bedömning samt bedömningskriterier för tre olika kunskapsnivåer sammanställts. Föremålen för bedömning utgör samtidigt det centrala innehållet i examensdelen.

FÖREMÅL FÖR BEDÖMNING	BEDÖMNINGSKRITERIER		
	Nöjaktiga N 1*	Goda G 2*	Berömliga B 3*
	Den studerande		
	följer under kontinuerlig handledning miljö-, kvalitets- och säkerhetssystemen, men behöver emellanåt handledning	följer under handledning miljö-, kvalitets- och säkerhetssystemen	följer efter handledning miljö-, kvalitets- och säkerhetssystemen på sin arbetsplats
	skadar under kontinuerlig handledning inte miljön genom sina åtgärder	bygger under handledning sitt agerande på respekt för miljön	bygger efter handledning sitt agerande på en respekt för miljön
	agerar under kontinuerlig handledning miljöeffektivt	agerar under handledning miljöeffektivt	agerar efter handledning miljöeffektivitet
<i>Genomförande av livscykel tänkande</i>	väljer under kontinuerlig handledning produkter och tjänster med små livscykeeffekter på naturen	väljer under handledning produkter och tjänster med små livscykeeffekter på naturen	väljer efter handledning produkter och tjänster med små livscykeeffekter på naturen
<i>Bevarande av naturens mångfald</i>	kan under kontinuerlig handledning hitta arbetssätt som bevarar naturens mångfald	kan under handledning hitta arbetssätt som bevarar naturens mångfald	kan efter handledning hitta arbetssätt som bevarar naturens mångfald
<i>Anpassning till klimatförändringen</i>	kan under kontinuerlig handledning välja arbets- och handlingssätt som möjliggör anpassning till klimatförändringen	kan under handledning välja arbets- och handlingssätt som möjliggör anpassning till klimatförändringen	kan efter handledning välja arbets- och handlingssätt som möjliggör anpassning till klimatförändringen

Främjande av energi- och materialeffektivitet samt förhindrande av att avfall uppkommer	väljer med kontinuerlig handledning redskap och material som främjar energieffektiviteten	väljer med handledning redskap och material som främjar energieffektiviteten	väljer efter handledning redskap och material som främjar energieffektiviteten
	beaktar under kontinuerlig handledning material-effektiviteten	beaktar under handledning material-effektiviteten	beaktar efter handledning material-effektiviteten
	kan under kontinuerlig handledning förhindra uppkomsten av avfall i vanliga arbetsuppgifter	kan under handledning förhindra uppkomsten av avfall i vanliga arbetsuppgifter	kan efter handledning förhindra uppkomsten av avfall i vanliga arbetsuppgifter
	observerar i sitt arbete de vanligaste miljöriskerna och kan med handledning ge förslag på hur de ska hanteras	observerar i sitt arbete de vanligaste miljöriskerna och kan ge förslag på hur de ska hanteras	observerar i sitt arbete de vanligaste miljöriskerna och vet hur de ska hanteras
	kan under kontinuerlig handledning arbeta för att förhindra utsläpp	kan under handledning arbeta för att förhindra utsläpp	kan efter handledning arbeta för att förhindra utsläpp
Sortering av avfall och återvinning	kan under kontinuerlig handledning arbeta enligt instruktioner och ta hand om vanliga avfallsfraktioner	kan under handledning arbeta enligt instruktioner och ta hand om vanliga avfallsfraktioner	Kan efter handledning arbeta enligt instruktioner och ta hand om vanliga avfallsfraktioner
	sorterar avfall under kontinuerlig handledning i normala arbetsuppgifter och strävar efter att utnyttja möjligheter till återvinning	sorterar avfall under handledning enligt instruktionerna och utnyttjar möjligheter till återvinning	sorterar avfall efter handledning enligt instruktionerna och utnyttjar möjligheter till återvinning